

DEMOKRAT PARTİ (DP) DÖNEMİNDE TÜRKİYE’DE PETROL ARAMA ÇALIŞMALARI VE PETROL POLİTİKALARI (1950-1960)

Nadir YURTOĞLU*

Öz

Bu araştırmada DP yönetiminin iktidarda kaldığı 14 Mayıs 1950 ile 27 Mayıs 1960 tarihleri arasında Türkiye’de petrol arama konusunda hükümetlerin yaptığı çalışmalar ve izlediği petrol politikaları ile bu politikaların ekonomiye olan yansımaları ele alınmıştır. Konu, Demokrat Parti (DP) döneminde Türkiye’nin farklı bölgelerinde yapılan petrol arama faaliyetleri (1950-1960); DP döneminde Raman Dağı ve Garzan Bölgesinde yapılan petrol arama çalışmaları ve DP döneminde uygulanan petrol politikaları adı başlıkları altında üç bölümde incelemiştir. Petrol politikaları ve petrol arama çalışmaları ile bunların ekonomiye sağladığı katkılar incelenirken sayısal veriler üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Araştırmanın konusu hakkında literatürde yer alan boşluklar birincil kaynaklardan yararlanılması yoluyla doldurulmuştur. Konu incelenirken dönemin Türkiye’si ile Dünyanın petrol alanında önde gelen şirketlerinin petrol arama konusunda Türkiye’de gerçekleştirdiği anlaşma ve sondaj çalışmalarının göz önüne getirilmesiyle gerekli değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuç şudur: DP’nin 1950 yılında iktidara gelmesi ve 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile 6326 sayılı Petrol Kanunu’nu yürürlüğe koyması neticesinde Türkiye Cumhuriyeti’nin petrol kaynakları yabancı ve özel teşebbüs yatırımları ile verimli bir şekilde geliştirilip değerlendirilmeye çalışılmıştır. Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığının (TPAO) kurulması ile de ülkede yerli sermaye devreye sokulmuştur. Böylece yabancı ve yerli sermaye ile onlarca kuyuda yapılan petrol arama çalışmalarında Raman ve Garzan bölgelerinde TPAO’nun açtığı kuyularda önemli ham petrol kaynaklarına rastlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Petrol, TPAO, Raman, Garzan, Rafineri.*

* Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

Petroleum Exploration Activities And Petroleum Policies In Turkey During Democrat Party (DP) (1950-1960)

Abstract

This study deals with the petroleum exploration works conducted by the governments in Turkey from 14 May 1950 to 27 May 1960, during which DP government was in power, the policies they adopted, and the influences of these policies on the economy. The subject was handled under three titled: petroleum exploration activities conducted in various regions of Turkey during the Democrat Party (DP) period (1950-1950); petroleum exploration works conducted in Raman Mountain and Garzan Region during the DP period; and petroleum policies enacted during the DP period. The analysis of petroleum policies and petroleum exploration works as well as their contribution to the economy is based on numerical data. With this study, the gaps in the literature regarding the subject of the study are filled based on the use of primary sources. To make the relevant evaluations, the condition of Turkey and the agreements and drill works conducted in Turkey by the World's leading petroleum companies in the above-mentioned period are taken into account. The findings of the study indicate that the petroleum sources of the Republic of Turkey started to be developed and used via the investments of foreign and private enterprises following the enactment of the Foreign Investment Incentives Law no 6224 and Turkish Petroleum Law no 6326 upon DP coming to the power. Domestic capital was also activated in the country following the establishment of Turkish Petroleum (TP). Hence, important crude oil sources were explored via oil wells opened by TP in Raman and Garzan regions in addition to tens of other wells opened by both foreign and domestic capital.

Key Words: *Petroleum, TPOA, Raman, Garzan, Refinery.*

Giriş

Osmanlı devletinin son dönemlerinde ülkenin sınırlarını çevreleyen Suriye, İran, Irak, Romanya gibi komşu ve civar memleketlerin arazilerini petrol üretimine açması petrol varlığının Türk topraklarında da bulunacağı beklentisini ortaya koymuştur.¹

¹MTA, "Türkiye'de Petrol", **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 11, Sayı: 249, Yıl: 11, 21 Mayıs 1950, s. 10; Halûk Cillov, **Türkiye Ekonomisi Bünyesi**, Özel İktisadi ve Ticari İlimler Yüksekokulu Yayınları, İstanbul 1967, s. 235; Cillov, **Türkiye Ekonomisi**, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1966, s. 340; Reşat Aktan, **Türkiye İktisadı**, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1968, s. 67.

Demokrat Parti (DP) Döneminde Türkiye’de Petrol Arama Çalışmaları ve Petrol Politikaları (1950-1960)

Cumhuriyet rejiminin kabul edilmesinden sonra ülkedeki petrol varlığının belirlenmesinin dönemin hükümetleri tarafından benimsenmesi yabancı uzmanların Türkiye’ye gelerek çalışmaya başlamasını kolaylaştırmıştır.² Rusya’da görev yapmış Dr. M. Lucius adlı Lüksemburglu bir jeolog 1925 yılında ülkenin tanınmış petrol emarelerine sahip yörelerini gezerek hazırladığı raporları İktisat Vekâleti Maden Umum Müdürlüğüne takdim etmiştir. Bu raporlar müteakiplerinin öncülüğünü teşkil etmesi bakımından ayrı bir önem kazanmıştır.³

1926 yılında yürürlüğe konan ve Türkiye’nin petrol geçmişinde farklı bir yeri bulunan 24 Mart 1926 tarih ve 792 sayılı *Petrol Kanunu* ile Türkiye sınırları içerisinde yer alan zengin doğal yakıt maddeleri ile petrol türü ürünlerin arama ve işletme hakkı Maden Kanunu hükümleri gereğince hükümete verilmiştir.⁴

792 sayılı *Petrol Kanunu*’nun yürürlüğe girmesinin ardından jeolojik etütler hız kazanmıştır. 1927 yılında Van Gölü civarında Kürzot; 1928’de Mürefte, Boyabat ve Mardin-Cizre; 1929’da Cizre, 1930’da Mürefte ve Güney Doğu Bölgeleri, 1932’de Pulk (Tercan), 1933’te de Ekinveren (Boyabat) de yabancı uzmanlar tarafından incelemeler yapılmıştır.⁵

Devletin petrol arama işlevini doğrudan üzerine alması 20 Mayıs 1933 tarih ve 2189 sayılı *Altın ve Petrol Arama ve İşletme İdareleri Teşkiline Dair Kanun* ile belirlenmiştir. 2189 sayılı Kanun’un birinci maddesine göre:

²Cevat Eyüb Taşman, “Türkiye ve Petrol”, **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası**, Sayı: 3, Yıl: 2, Temmuz 1937, s. 10.

³Kemal Lokman, “Türkiye’de Petrol Arama Amacıyla Yapılan Jeolojik Etütler”, **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 72, Yıl: Nisan 1969, s. 222; Cevat Eyüb Taşman, “Petrolün Türkiye’de Tarihçesi”, **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası**, Sayı: 39, Yıl: 14, Ekim 1949, s. 17; MTA, **a.g.m.**, s. 11.

⁴TBMM, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 2, Cilt: 4, 24.03.1926, s. 531; **Resmi Gazete**, Sayı No: 341, 6 Nisan 1926; 792 sayılı Kanunun çıkarılmasından önce ülke içerisinde alım satımı tamamen serbest olmak üzere Türkiye’ye petrol ve benzin ithalatı 25 Ocak 1926 tarih ve 725 sayılı *Petrol ve Benzin İhisarı Hakkındaki Kanun* ile Hükümetin tekeline verilmiştir. TBMM, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 2, Cilt: 4, 25.01.1926, s. 94; **Resmi Gazete**, Sayı No: 291, 7 Şubat 1926.

⁵MTA. **a.g.m.**, s. 11; Taşman, “Türkiye ve Petrol”, ..., s. 11; Taşman, “Petrolün Türkiye’de Tarihçesi”, ..., ss. 18-19; Lokman, “Türkiye’de Petrol Arama Amacıyla Yapılan Jeolojik Etütler”, ..., ss. 226-229; Türkiye’de petrol izlerine rastlanan bazı yerlerle ilgili bilgi almak için Bk. Milli İktisat Tasarruf Cemiyeti, **1930 Sanayi Kongresi, Raporlar, Kararlar, Zabıtlar**, Yayına Hazırlayan: M. Derviş Kılınçkaya, Cilt: 1, Bildiren Yayıncılık, 2. Basım, Ankara 2003, ss. 459-460.

Türkiye sınırları içerisinde petrol, altın ve diğer maden arama ve işletilmesinde İktisat Vekâleti uhdesinde yer alan *Altın ve Petrol Arama ve İşletme İdareleri* yetkili kılınmıştır.⁶

Bu müessesenin bünyesinde Türkiye’de ilk defa petrol arama maksadıyla derin bir kuyunun açılmasına karar verilmiştir. 13 Ekim 1934 tarihinde ABD’den getirilen sondaj makinesi ve personelinin refakatinde Mardin İline bağlı Midyat İlçesi’nin Basbirin Bucağında gerçekleştirilen bu sondaj çalışmalarında 1351 metrede suya rastlanması, 15 Haziran 1936 tarihinde bu kuyuda yapılan faaliyetlerin durdurulmasına yol açmıştır.⁷

Petrol alanında yaşanan en önemli gelişmelerden biri de 14 Haziran 1935 tarih ve 2804 sayılı Kanun ile Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünün teşkil edilmesi olmuştur. Bu Kanunun 24. maddesi gereğince Altın ve Petrol Arama ve İşletme İdarelerinin bütün hakları, borçları ve mevcutları MTA Enstitüsüne devredilmiştir.⁸

MTA Enstitüsünün kuruluşu ve petrol arama çalışmalarının 1935 ile 1950 yılları arasında daha sistemli hale gelmesi sayesinde Trakya, Güney Doğu Anadolu, Van, Adana ve İskenderun bölgelerinde toplam 38 kuyuda önemli sondaj faaliyetlerine girilmiştir.⁹ Bu faaliyetlerde petrol emarelerine rastlanmışsa da Raman’da 24 Temmuz 1939 ile 29 Mart 1950 tarihleri

⁶TBMM, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 4, Cilt: 12, 20.05.1933, s. 322; **Resmi Gazete**, Sayı No: 2411, 27 Mayıs 1933; 1930 ile 1936 yılları arasında Türkiye’de Petrol ürünlerinin toptan satış ve vergi fiyatları için Bk. İktisat Vekâleti, **Türkiye Cumhuriyetinin İkinci Sanayi Planı 1936**, İkinci Basım TTK Yayınları, Ankara 1989, s. 231.

⁷TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Petrol Kanunu Lâyihası Geçici ve Geçici Komisyon Raporu, S. Sayısı: 106, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 29, s. 2; Cevat Eyüp Taşman, “Petrol Aramaları 1923’den Evvel ve Sonra”, **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası**, Sayı: 4, Yıl: 3, Birinci Teşrin 1938, s. 69; Taşman, “Petrolün Türkiye’de Tarihçesi”,..., s. 19.

⁸TBMM, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 5, Cilt: 15, 14.06.1935, ss. 672-676; **Resmi Gazete**, Sayı No: 3035, 22 Haziran 1935: MTA, “MTA’nın Çıkış Amacı”, **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası**, Sayı: 1, Yıl: Mart 1936, s. 14; İsmail İşmen, “Petrol Meselesi ve Biz”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 129, Yıl: 12, Mart 1954, s. 89; Cemal Kıpçak, “Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü”, **Zaman**, 6 Temmuz 1950, Sayı No: 431.

⁹Bu bölgelerdeki sondaj çalışmalarıyla ilgili Bk. Kemal Lokman, “Raman Dağı Petrolü”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 2, Sayı: 18, Yıl: 1, 5 Eylül 1940, s. 10; Niyazi Acun, **Toprakaltı Servetlerimiz**, MTA Enstitüsü Çalışmaları-1, Sinan Basımevi, İstanbul 1942, s. 60; Mürefte ve Hoşköy civarında 1935 yılında yapılan petrol arama çalışmalarının ayrıntıları için Bk. Cevat Eyüp Taşman, “Mürefte’de Petrol Aramaları”, **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası**, Sayı: 3, Yıl: Temmuz 1936, ss. 18-19; II. Dünya Savaşı yıllarında dünyada petrol rezervine sahip ülkeler ve bu ülkelerin petrol üretim oranları için Bk. Şevket Aydınelli, “Asrımız Medeniyetinin Temel Taşı Enerji Kaynakları ve Ömürleri”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 5, Sayı: 57, Yıl: 3, 16 Nisan 1942, s. 9.

Demokrat Parti (DP) Döneminde Türkiye’de Petrol Arama Çalışmaları ve Petrol Politikaları (1950-1960)

arasında açılan 1.052 ile 1.555 metre arasında değişen derinliklerde toplam 15 kuyuda yapılan sondaj çalışmalarında sırayla 8, 9, 12, 14 ve 23 numaralı 5 kuyudan petrol elde edebilme başarısı kazanılmıştır.¹⁰

1. DP Döneminde Türkiye’nin Farklı Bölgelerinde Yapılan Petrol Arama Faaliyetleri (1950-1960)

DP döneminde Raman Dağı ve Garzan Bölgesi olarak bilinen en önemli iki petrol merkezi dışında ülkenin çeşitli yörelerinde petrol arama çalışmaları yapılmıştır. Bu yerlerden biri de Siirt ve Adana illeridir.¹¹ Özellikle Adana civarında yapılan sondaj çalışmaları 1952 yılının ilk aylarında 3 bin metreyi aşmıştır.¹²

9 Mart 1951 tarihinde kurulan II. Menderes Hükümeti’nin 10 Kasım 1952 tarihine kadar görev yapan I. Çalışma Bakanı ve aynı zamanda İşletmeler Bakanı Vekili Nuri Özsan, 19 Haziran 1952 tarihinde TBMM’de Kümbetalan, İskenderun ve Adana petrol bölgelerinde yapılan arama çalışmaları hakkında bilgiler vermiştir. Verilen bu bilgilere göre Kümbetalan Bölgesinde iki kuyu delinmiş ancak kesin ve olumlu bir netice alınamamış, açılan 3. kuyu ile petrol bulunacağı ümidi artmıştır. İskenderun Bölgesinin Çengen mevkiinde açılan dördüncü kuyu ile petrol ve gaz varlığının belirlenmesine çalışılmış, delinmesine başlanan beşinci kuyu ile bölge hakkında ayrıntılı bilginin alınması düşünülmüştür. Adana Bölgesinde delinen üç kuyu ile yine bu bölgenin genel hüviyeti tespit edilmeye çalışılmış ise de yapılan kazılarda bir netice alınamamış, açılmakta olan dördüncü kuyu ile önemli bulgulara ulaşılabileceği beklentisi içerisine girilmiştir.¹³ Bu beklentide kuyularda havagazı yataklarının tespit edilmesi etkili olmuştur. Ayrıca aynı bölgede yer alan Hocalı mevkiinde Türk teknisyenlerce açılan üç kuyuda

¹⁰Bu sondaj çalışmalarla ilgili Bk. Kemal Lokman, “Petrol Arama Amacıyla Türkiye’de Yapılan Sondajlar ve Bu Hususta MTA Enstitüsünün Yararlı ve Başarılı Rolü”, **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 61, Yıl: Ekim 1963, ss. 65-67; Ekrem Göksu, **Türkiye’de Petrol**, İstanbul 1966, ss. 80-81; Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, **Petrolün Tarihçesi ve Türkiye’de Açılan Petrol Kuyuları**, Hazırlayan, Özkan Gümüş, Yalçın Altay, Ankara 1995, ss. 22-24.

¹¹“İşletmeler Bakanının Beyanatı”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 90, Yıl: 8, Aralık 1950, s. 283.

¹²TBMM, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 2, Cilt: 13, 50. Birleşim, 28.02.1952, s. 1219.

¹³TBMM, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 2, Cilt: 16, 87. Birleşim, 19.06.1952, s. 327; **Aynı Tarih**, Sayı No: 223, Yıl: Haziran 1952, s. 95; Tataç, “Olaylara Bakış, Mayıs 1952, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 108, Yıl: 10, Haziran 1952, s. 186.

3.200 metre derinliğe kadar inilmesi sayesinde yakın doğunun en derin sondaj çalışmalarının yapılmasına tanıklık edilmiştir.¹⁴

Türkiye’de Trakya Bölgesinde petrol araştırmaları yapmak üzere müracaat eden *Deilmann Montan G.N.B.H.* adlı Alman şirketine 27 Eylül 1954 tarihinde İşletmeler Bakanlığı Petrol Dairesi Reisliğinde yapılan bir törenle petrol arama izni verilmiştir. Almanya, İspanya, Yemen ve Yunanistan’da çalışmakta olan bu şirket daha önce Raman ve Garzan petrol alanlarında petrollerin değerlendirilmesi hakkında incelemelerde bulunmuştur.¹⁵ Bu arada *Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı*’ da (TPAO) Adana’da sondaj çalışmaları yapmayı planlamıştır.¹⁶

Petrol Kanunu’nun yürürlüğe girmesinden sonra Türkiye’de yabancı sermaye eliyle ilk arama çalışması 12 yabancı şirketten biri olan *Gilliland* tarafından İskenderun’a 25 km mesafede bulunan Arsuz petrol arama kuyusunda yapılmıştır. Kanada ve ABD’nin muhtelif yerlerinde faaliyette bulunan bu firmaya toplam 100 bin hektara yakın bir alanda, biri İskenderun’un güneyi Arsuz mıntıkasında, diğeri Cizre’nin güneyi Rübaîkale’de arama yapmak üzere 1956 yılında iki adet ruhsat verilmiştir.¹⁷

Yine 1957 yılı başlarında Kırklareli’nde strüktür sondajı, İskenderun ve Nizip’te arama sondajları olmak üzere 3 şirket 3 farklı mahalde sondaj faaliyetlerine başlamıştır. Benzer şekilde çeşitli şirketler tarafından İstanbul, Kırklareli, Tekirdağ, Edirne, Çanakkale, Sinop, Niğde, Adana, Hatay, Gaziantep, Urfa, Adıyaman ve Mardin illerinde petrol elde edilen alanlar hariç, Diyarbakır ve Siirt’te jeolojik ve jeofizik etütlerle arama sondajları yapılmıştır. Ayrıca coğrafi bakımından uygun ve ümit vadeden alanlardan biri olan Trakya’da 5 şirket tarafından 1.000’e yakın sismik araştırma kuyusu açılmıştır.¹⁸

1958 yılında sondaj faaliyetlerinin ilk olumlu sonucu Kâhta ve Germik’te petrol bulunması suretiyle alınmıştır.¹⁹ 1958 yılında keşfedilen Kâhta sahasında ham petrol üretimine 1959 yılında başlanmıştır.²⁰

¹⁴Tataç, “Olaylara Bakış, Haziran 1953, Sanayi Ekonomisi”, *Türk Ekonomisi*, Sayı: 122, Yıl: 11, Ağustos 1953, ss. 245-246.

¹⁵*Ayın Tarihi*, Sayı No: 250, Yıl: Eylül 1954, ss. 51-52.

¹⁶*Ayın Tarihi*, Sayı No: 255, Yıl: Şubat 1955, s. 4.

¹⁷*Ayın Tarihi*, Sayı No: 275, Yıl: Ekim 1956, ss. 10-11.

¹⁸TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 10, Toplantı: 3, Cilt: 17, 41. Birleşim, 20.02.1957, s. 314; *Ayın Tarihi*, Sayı No: 279, Yıl: Şubat 1957, s. 152.

¹⁹TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 11, Toplantı: 2, Cilt: 5, 1. Birleşim, 01.11.1958, s. 8.

Demokrat Parti (DP) Döneminde Türkiye’de Petrol Arama Çalışmaları ve Petrol Politikaları (1950-1960)

Tablo 1’de 1950 ile 1954 yılları arasında MTA Enstitüsü tarafından Türkiye’nin farklı yörelerinde yapılan sondaj çalışması gösterilmiştir.

TABLO: 1. Türkiye’nin Farklı Yörelerinde MTA Enstitüsü Tarafından Yapılan Sondaj Çalışmaları (1950-1954)

Kuyunun Adı	Bölge	Başlama Tarihi	Bitirme Tarihi	Derinlik	Alınan Sonuç
Hocalı-1	Adana	12.02.1950	21.12.1950	935	Arıza-terk
Kentelan-1	Siirt	28.11. 1950	24.01.1951	381.50	Petrol emaresi
Hocalı-2	Adana	26.03.1951	09.05.1952	3168	Muvakkat terk
Kentelan-2	Siirt	06.06.1951	05.05.1952	1500	Petrol emaresi
Çengen-3	Hatay	24.07.1951	13.10.1951	1432	Petrolsüz
Çengen-4	Hatay	08.01.1952	06.05.1952	735	Az petrol ve gaz
Kentelan-3	Siirt	30.05.1952	15.09.1952	852	Petrolsüz
Çengen-5	Hatay	03.07.1952	02.10.1952	714.50	Petrolsüz
Hocalı-3	Adana	03.07.1952	30.04.1953	2476.61	Gaz basıncından terk
Kentelan-5	Siirt	30.05.1953	26.08.1953	411.33	Terk
Hocalı-4	Adana	01.08.1953	24.04.1954	3541.57	Arıza-terk

Kaynak: Kemal Lokman, “Petrol Arama Amacıyla Türkiye’de Yapılan Sondajlar ve Bu Hususta MTA Enstitüsünün Yararlı ve Başarılı Rolü”, **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 61, Yıl: Ekim 1963, s. 67; Ekrem Göksu, **Türkiye’de Petrol**, İstanbul 1966, ss. 81-82; Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, **Petrolün Tarihçesi ve Türkiye’de Açılan Petrol Kuyuları**, Hazırlayan, Özkan Gümüş, Yalçın Altay, Ankara 1995, ss. 24-25.

Tablo 1’e göre, 12 Şubat 1950 tarihinde başlanan ve toplam 11 kuyuda 381.50 ile 3.541.5 metre arasında değişen derinliklerde yapılan sondaj çalışmalarında, Kentelan-1 ve Kentelan-2 kuyularında petrol emarelerine rastlanmış, Çengen-4 kuyusundan az petrol ve gaz elde edilmiş, diğer 8

²⁰TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 11, Toplantı: 3, S. Sayısı: 43, TBMM Matbaası, Ankara 1960, s. 17.

kuyuda arıza, gaz basıncı ve petrol bulunamaması gibi nedenlerle çalışmalar sona erdirilmiştir.

TPAO'nun teşkilinden sonra Türkiye'nin farklı yörelerinde yapılan sondaj çalışmaları bu kuruma intikal etmiştir. Tablo 2'te 1955 yılları ile 1960 yılları arasında TPAO tarafından Türkiye'nin farklı yörelerinde yapılan sondaj çalışmaları ve sonuçları gösterilmiştir.

TABLO: 2. Türkiye'nin Farklı Yörelerinde TPAO Tarafından Yapılan Sondaj Çalışmaları (1955-1960)

Kuyunun Adı	Bölge	Başlama Tarihi	Bitirme Tarihi	Derinlik	Alınan Sonuç
Reşan-2	Siirt	20.05.1955	23.11.1955	1469	Petrolsüz
Reşan-3	Siirt	22.12.1955	06.03.1957	1724	Petrol emaresi-Terk
Reşan-5	Siirt	24.04.1957	26.07.1957	1681	Petrolsüz
Germik-1	Siirt	08.06.1957	01.04.1958	2015	Petrollü
Kentelan-6	Siirt	04.10.1957	02.01.1958	418	Terk
Kentelan-7	Siirt	23.01.1958	06.01.1959	2208	Petrolsüz
Karadağ-1	Siirt	28.05.1958	10.11.1958	2008,5	Petrolsüz
Reşan-3/A	Siirt	07.07.1959	29.08.1959	1904	Petrolsüz
Germik-2	Siirt	06.10.1959	05.05.1960	2200	Arıza-Terk
Sadak-1	Siirt	15.10.1959	23.02.1960	1403	Petrolsüz
Germik-3	Siirt	05.11.1959	21.03.1960	2244	Petrollü
Boyabat-1	Sinop	19.04.1960	14.10.1960	2176	Petrolsüz

Kaynak: **1959 Petroleum Activities**, Petroleum Administration Publications, Bulletin No: 4, ss. 11-13. Lokman, **a.g.m.**, ss. 68-70; Göksu, **a.g.e.**, ss. 83-85; Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, **a.g.e.**, ss. 25-28.

Tablo 2'ye göre. 20 Mayıs 1955 tarihinde başlanan ve toplam 12 kuyuda 418 ile 2.244 metre arasında değişen derinliklerde yapılan sondaj çalışmalarında Germik-1 ve Germik-3 kuyularında petrol bulunmasına rağmen, Reşan-2, Reşan-5, Kentelan-7, Karadağ-1, Reşan-3/A, Sadak-1, Boyabat-1 kuyuları olmak üzere toplam 7 kuyuda petrole rastlanamamış, 3 kuyu ise arıza ve çeşitli nedenler dolayısıyla terkedilmiştir. Açılan toplam 12 kuyudan sadece ikisinden petrol elde edilmesi sondaj çalışmalarında düşük bir randıman sağlanmasına yol açmıştır.

Demokrat Parti (DP) Döneminde Türkiye’de Petrol Arama Çalışmaları ve Petrol Politikaları (1950-1960)

18.01.1954 tarih ve 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile 07.03.1954 tarih ve 6326 sayılı Petrol Kanununun verdiği yetkiyle TPAO’nun yanı sıra bazı özel yabancı şirketler de petrol arama çalışmalarına girişmiştir.

Tablo 3’te 1956 yılları ile 1960 yılları arasında *Gilliland Oil Corporation S.A, American Overseas Petroleum Ltd., Esso Standart (Turkey) Inc., Tidewater Associated Oil Company, N.V.Turkse Shell, Bolsa Chica Oil Corporation, Mobil Exploration Mediterranean Inc., Deilman Petrol Limited, Turkish Gulf Oil Company* şirketleri tarafından Türkiye’nin farklı yörelerinde yapılan sondaj çalışmaları ve sonuçları gösterilmiştir.

TABLO: 3. Türkiye’nin Farklı Yörelerinde Yabancı Şirketler Tarafından Yapılan Sondaj Çalışmaları (1956-1960)

Kuyunun Adı	Bölge	Şirketin Kısa Adı	Başlama Tarihi	Bitirme Tarihi	Derinlik	Alınan Sonuç
İskenderun-1	Hatay	Gilliland	03.10.1956	14.03.1957	2705	Petrolsüz
Arıl-1	G. Antep	Amoseas	18.11.1956	03.07.1957	3094.5	Petrol emaresi
Ceylan-1	Marmara	Esso	15.04.1957	31.05.1957	1325	Petrolsüz
Osmancık-1	Marmara	Esso	23.06.1957	12.10.1957	2621	Petrol emaresi
Rubai-1	Siirt	Gilliland	30.08.1957	15.11.1957	2336	Gaz emaresi
Karapürçek-1	Marmara	Esso	06.11.1957	01.05.1958	3305	Petrolsüz
Kâhta-1	G.Antep	Amoseas	17.11.1957	15.05.1958	1940	Petrollü
Bakük-1	Siirt	Tidewater	03.12.1957	30.09.1958	3812	Gaz Emaresi
Rübai-2	Siirt	Gilliland	30.01.1958	10.07.1958	2336	Petrolsüz
Terzili-1	Marmara	Shell	18.02.1958	23.08.1958	3675	Petrolsüz
Zengilan-1	Siirt	Bolsa Chica	12.05.1958	05.09.1958	1565	Petrolsüz
Kâhta-2	G.Antep	Amoseas	06.06.1958	28.06.1958	1112	Petrollü
Rubai-3	Siirt	Gilliland	04.07.1958	14.10.1958	3109	Petrolsüz
Gerçüş-1	Siirt	Esso	17.07.1958	13.11.1958	2063	

Nadir Yurtoğlu

						Petrolsüz
Kandamış-1	Marmara	Shell	12.09.1958	22.02.1959	3669	Petrolsüz
Hazro-1	D.Bakır	Bolsa Chica	15.09.1958	05.12.1958	1093	Terk
Kâhta-3	G.Antep	Amoseas	18.09.1958	22.11.1958	1237.5	Petrollü
Kastel-1	D.Bakır	Esso	26.11.1958	12.04.1959	3183	Petrolsüz
Kâhta-4	G.Antep	Amoseas	02.12.1958	05.02.1959	1247	Petrolsüz
Kuranşa-1	Adana	Mobil	02.12.1958	18.07.1959	3822	Petrolsüz
Ebyat-1	D.Bakır	TideWater	03.12.1958	07.05.1959	3561	Petrolsüz
Sahabe-1	G.Antep	Amoseas	07.02.1959	27.04.1959	1435	Petrolsüz
Hazro-1/A	D.Bakır	Bolsa Chica	19.04.1959	05.05.1959	1234	Petrolsüz
Kavika-1	D.Bakır	Esso	23.04.1959	30.07.1959	2764.5	Petrolsüz
Hazro-2	D.Bakır	Bolsa Chica	15.05.1959	29.05.1959	356	Terk
Hazro-2/A	D. Bakır	Bolsa Chica	31.05.1959	17.08.1959	1841	Petrolsüz
Samsat-1	G.Antep	Shell	01.06.1959	10.08.1959	995	Petrolsüz
Dirpu-1	D.Bakır	Tidewater	05.06.1959	24.07.1959	1389.5	Petrolsüz
Reyhanlı-1	Adana	Esso	19.08.1959	20.09.1959	1773.5	Petrolsüz
Sinan-1	D. Bakır	Mobil	20.08.1959	04.03.1959	3258	Petrol emaresi
Maltepe-1	Marmara	Shell-Deilmann	20.08.1959	28.01.1960	2379	Petrolsüz
Buğdisan-1	G.Antep	Shell	22.08.1959	23.10.1959	1287	Petrolsüz
Silvan-1	D. Bakır	Bolsa Chica	02.09.1959	14.11.1959	1872	Pet. Gaz. emaresi
Horzum-1	G. Antep	Tidewater	12.09.1959	16.10.1959	1198	Petrol emaresi
Dudere-1	G.Antep	Esso	21.10.1959	11.11.1959	1639	Petrolsüz
Kâhta-5	G.Antep	Amoseas	08.10.1959	26.10.1959	1222	

Demokrat Parti (DP) Döneminde Türkiye’de Petrol Arama Çalışmaları ve Petrol Politikaları (1950-1960)

						Petrolsüz
Mürefte-1	Marmara	Gulf	12.10.1959	31.12.1959	2080	Gaz emaresi
Karadağ-1	G.Antep	Shell	12.11.1959	01.05.1960	3260	Petrolsüz
Karahüyük-1	G.Antep	Esso	16.11.1959	26.12.1959	1462	Petrolsüz
Tokaris-1	G.Antep	Esso	31.01.1960	10.04.1960	2535	Petrolsüz
İnecik-1	Marmara	Gulf	13.02.1960	21.04.1960	1590	Petrolsüz
Kuleli-1	Marmara	Shell-Deilmann	15.02.1960	07.07.1960	2875	Az petrolü
Dumandere-1	Adana	Mobil	12.04.1960	16.06.1960	2468	Petrolsüz
Eriklice-1	Marmara	Gulf	04.05.1960	02.06.1960	1387	Petrolsüz
Koçhisar-1	Ankara	Esso	05.05.1960	19.05.1960	346	Terk

Kaynak: **1960 Petrol Faaliyeti**, Petrol Dairesi Neşriyatı No: 5, ss. 3-5; 1959 **Petroleum Activities**,..., ss. 11-13; Lokman, **a.g.m.**, ss. 68-70; Göksu, **a.g.e.**, ss. 90-95; Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, **a.g.e.**, ss. 25-28.

Tablo 3’e göre, 3 Ekim 1956 tarihinde başlanan toplam 45 kuyuda 346 ile 3.822 metre arasında değişen derinliklerde yürütülen sondaj çalışmalarında G.Antep Petrol Bölgesinde Amoseas Şirketi tarafından açılan Kâhta-1, Kâhta-2, Kâhta-3 kuyularında petrol tespit edilmiştir. Marmara Petrol Bölgesinde Shell Deilmann Şirketi tarafından yapılan petrol arama çalışmalarında Kuleli-1 Kuyusu az petrolü olarak belirlenmiştir. G. Antep Bölgesinde Amoseas Şirketi tarafından açılan Arıl-1, Marmara Bölgesinde Esso Şirketi tarafından açılan Osmancık-1, Diyarbakır Bölgesinde Mobil Şirketi tarafından açılan Sinan-1 ve G. Antep Bölgesinde Tidewater Şirketi tarafından açılan Horzum-1 kuyuları ise petrol emareli kuyular olarak tespit edilmiştir. Kalan bütün kuyular ise gaz emareli, petrolsüz ve terk edilmiş kuyular olarak göze çarpmıştır.

2. DP Döneminde Raman Dağı ve Garzan Bölgesinde Yapılan Petrol Arama Çalışmaları (1950-1960)

DP Döneminde Raman Dağı petrol alanının boyutlarının tayin ve tespiti ile üretim kabili petrol miktarının daha isabetli tahmini için yapılan arama çalışmalarına hızla devam edilmiştir. Ayrıca ikinci horizontda petrol tespitini yapmak amacıyla derin sondaj çalışmalarına da gidilmiştir. 1950 yılında tamamlanan ve alanın güney kısmını tahdit etme amacıyla açılan 19 ve 21 numaralı kuyularda herhangi bir petrol emarelerine rastlanmaması çalışmaların tatil edilmesine yol açmıştır. Biri 16, diğeri 23 numaralı kuyular üzerinde iki sondaj makinesinin yaptığı faaliyetlerde ise petrole rastlanmıştır. 14 numaralı kuyunun hedefe varılmadan faaliyetinin durdurulması üzerine derin olarak açılan 16 numaralı kuyunun devreye girmesi ve 1. horizontda petrole rastlanması, petrollü sahanın genişliğini göstermesi ve kuzey sınırlarının belirlenmesi bakımından önem arz etmiştir. 23 numaralı kuyu ise Raman petrol alanının doğuya doğru uzunluğunun tespit edilmesi açısından ehemmiyet taşımıştır. Özellikle 23 numaralı kuyuda petrol bulunması, doğu-batı istikametinde 5 km uzadığı varsayılan petrollü alanın 2 km daha genişlediğini göstermiştir.²¹

MTA Enstitüsü, Raman Dağı'nda petrol arama çalışmalarına başladığı tarihten 1950 yılı sonuna kadar, yol, bina, atölye, ambar inşası, günlük 60 ton kapasiteli küçük bir rafinerinin tesisi ve yine günlük 1.000 varil üretim kapasitesine sahip fabrikanın teşkili gibi yatırımların karşılığında 28 milyon lira harcama yapmıştır. Bu sayede 1950 yılı sonuna kadar açılan kuyulardan günde 450 ton ham petrol elde edilirken, rafineri imkânlarının yetersizliği yüzünden ancak 50-60 ton üretim gerçekleştirilebilmiştir.²²

DP döneminde MTA Enstitüsü tarafından Raman Dağında petrol arama çalışmaları olanca hızıyla sürdürülmüş, TPAO'nun kurulması ve özel şirketlerin petrol arama çalışmalarına başlamasına kadar Raman'da toplam 13 adet kuyu açılmıştır.

Tablo: 4'te MTA Enstitüsü tarafından 1950 yılı ile 1954 yılı arasında Raman Dağında yapılan petrol arama faaliyetleri ile alınan sonuçlar gösterilmiştir.

²¹Tataç, "Olaylara Bakış, Eylül 1950, Sanayi Ekonomisi", **Türk Ekonomisi**, Sayı: 88, Yıl: 8, Ekim 1950, ss. 233-234; MTA, "Raman Petrol Sahası",..., s. 9.

²²"İşletmeler Bakanının Beyanâtı", **Türk Ekonomisi**, Sayı: 90, Yıl: 8, Aralık 1950, s. 282; Raman Dağında 1946-1952 yıllarında elde edilen petrol miktarı için Bk. İGM, **İstatistik Yıllığı 1953**, Yayın No: 360, Ankara 1953, s. 281.

Demokrat Parti (DP) Döneminde Türkiye’de Petrol Arama Çalışmaları ve Petrol Politikaları (1950-1960)

TABLO: 4. Raman Dağında MTA Enstitüsü Tarafından Yapılan Sondaj Çalışmaları (1950-1954)

Kuyunun Adı	Başlama Tarihi	Bitirme Tarihi	Derinlik	Alınan Sonuç
Raman-23	07.09.1949	04.10.1950	1364	Petrollü
Raman-19	29.11.1949	29.03.1950	1496	Çeşitli emare ve su
Raman-21	26.05.1950	31.08.1950	1570	Petrolsüz
Raman-16	31.05.1950	24.03.1952	1991	Teknik arıza, terk
Raman-25	27.05.1952	24.09.1952	1459	Petrollü
Raman-17	12.07.1952	22.09.1952	1354	Petrollü
Raman-27	15.09.1952	10.10.1953	1492	Su çıkmıştır
Raman-26	30.10.1952	08.05.1953	1420	Petrollü
Raman-15	01.12.1952	14.01.1953	1420	Petrollü
Raman-22	04.02.1953	04.03.1953	1262.50	Petrollü
Raman-28	27.10.1953	24.03.1954	1427	Su çıkmıştır
Raman-13	19.06.1954	31.10.1954	1435	Petrollü
Raman-24	01.07.1954	01.11.1954	1330	Petrollü

Kaynak: Lokman, **a.g.m.**, s. 65; Göksu, **a.g.e.**, ss. 81-82; Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, **a.g.e.**, ss. 24-25.

Tablo 4’e göre, 7 Eylül 1949 tarihi ile 1 Kasım 1954 tarihleri arasında toplam 13 kuyuda 1.262.50 ile 1.991 metre arasında değişen derinliklerde yapılan sondaj çalışmalarında 23, 25, 17, 26, 15, 22, 13 ve 24 numaralı 8 kuyudan petrol elde edilmiştir. Açılan toplam 13 kuyunun sekizinden petrol elde edilmesi, sondaj çalışmalarında yüksek bir randıman sağlanmasına yol açmıştır.

TPAO’nun teşkilinden sonra Raman Dağında yapılan sondaj çalışmaları MTA Enstitüsü tarafından bu kuruma intikal etmiştir. Tablo 5’te 1954 yılları ile 1960 yılları arasında TPAO tarafından Raman Dağında yapılan sondaj çalışmaları gösterilmiştir.

TABLO: 5. Raman Dağında TPAO Tarafından Yapılan Sondaj Çalışmaları (1954-1960)

Kuyunun Adı	Başlama Tarihi	Bitirme Tarihi	Derinlik	Alınan Sonuç
Raman-20	23.12.1954	15.04.1955	1392	Sulu petrol
Raman-31	05.01.1955	12.05.1955	1330	Petrollü
Raman-29	30.03.1955	16.06.1955	1370.5	Petrollü
Raman-35	01.04.1955	25.08.1955	1450	Sulu petrol
Raman-39	28.04.1955	14.07.1955	1333	Sulu petrol
Raman-30	31.05.1955	25.11.1955	1410	Petrollü
Raman-32	03.07.1955	20.10.1955	1381	Petrollü
Raman-43	31.07.1955	05. 11.1955	1450	Sulu petrol
Raman-33	12.09.1955	05.03.1956	1282	Sulu petrol
Raman-37	17.09.1955	02.12.1955	1330	Petrollü
Raman-34	08.03.1959	12.05.1959	1380	Petrollü
Raman-38	06.06.1959	31.08.1959	1353	Petrollü
Raman-36	13.10.1959	10.02.1960	1390	Petrollü
Raman-40	18.04.1960	15.08.1960	1293	Petrollü

Kaynak: Lokman, **a.g.m.**, ss. 68-70; Göksu, **a.g.e.**, ss. 83-85; Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, **a.g.e.**, ss. 25-28.

Tablo 5'e göre, 23 Aralık 1954'te başlanan petrol sondajı çalışmaları 15 Ağustos 1960 tarihinde tamamlanmıştır. Bu süre zarfında toplam 14 kuyuda 1.282 ile 1.450 metre arasında değişen derinliklerde yapılan petrol arama çalışmalarında 31, 29, 30, 32, 37, 34, 38, 36 ve 40 numaralı 9 kuyudan petrol; 20, 35, 39, 43, 33 numaralı 5 kuyudan ise sulu petrol elde edilmiştir. Böylece 5 kuyudan elde edilen sulu petrol dışında, toplam 14 kuyudan 9'unda ham petrole ulaşılması, sondaj çalışmalarının başarısını ortaya koymuştur.

Öte yandan Siirt bölgesinde yer alan Garzan petrol alanında MTA Enstitüsü tarafından 7 adet sondaj çalışması daha yürütülmüştür. 16 Kasım 1950 tarihinde 2 numaralı kuyuda başlatılan ilk sondaj çalışması 1.511 metrede petrole ulaşılması ile 8 Haziran 1951'de sonlandırılmıştır. Garzan'da 3 numaralı kuyuda 25 Mayıs 1952'de 1.501 metrede; 5 numaralı kuyuda 19 Mayıs 1953'te 1.500 metrede; 9 numaralı kuyuda 6 Kasım 1953'te 1.473

Demokrat Parti (DP) Döneminde Türkiye’de Petrol Arama Çalışmaları ve Petrol Politikaları (1950-1960)

metrede ve 10 numaralı kuyuda 27 Ağustos 1954’te 1.476 metrede petrol elde edilmiştir. 4 ve 6 numaralı kuyularda ise petrole ulaşılamamıştır.²³

TPAO’nun kurulmasıyla birlikte Garzan petrol alanında sondaj çalışmalarının yürütülmesine devam edilmiştir.

Tablo 6’da 1954 ile 1960 yılları arasında Garzan’da TPAO tarafından gerçekleştirilen sondaj çalışmaları verilmiştir.

TABLO: 6. Garzan Bölgesinde TPAO Tarafından Yapılan Sondaj Faaliyetleri (1954-1960)

Kuyunun Adı	Başlama Tarihi	Bitirme Tarihi	Derinlik	Alınan Sonuç
Garzan-12	27.10.1954	21.01.1955	1455	Petrollü
Garzan-8	22.11.1955	27.05.1956	1607	Petrollü
Garzan-13	05.12.1955	22.04.1956	1457	Sulu petrol
Garzan-15	14.02.1956	05.06.1956	1410	Petrollü
Garzan-14	25.05.1955	14.08.1956	1540.5	Petrollü
Garzan-16	28.06.1956	24.10.1956	1431	Petrollü
Garzan-20	05.07.1956	18.09.1956	1473	Petrollü
Garzan-17	06.10.1956	13.01.1957	1552	Petrollü
Garzan-22	02.11.1956	02.04.1957	1590	Petrollü
Garzan-21	09.11.1956	10.01.1957	1483.5	Petrollü
Garzan-18	24.12.1956	02.03.1957	1448	Petrollü
Garzan-23	05.05.1957	19.09.1957	1694	Terk edildi
Garzan-24	16.05.1957	08.08.1957	1475.5	Petrollü
Garzan-19	22.06.1957	10.08.1957	1432	Petrollü
Garzan-26	25.09.1957	10.12.1957	1475	Petrollü
Garzan-25	15.10.1957	23.03.1958	1522.6	Terk edildi
Garzan-14	21.10.1957	03.12.1957	1565	Petrollü
Garzan-7	20.11.1957	18.02.1958	1564.5	Petrollü
Garzan-27	08.01.1958	04.04.1958	1550	Petrollü
Garzan-11	02.03.1958	14.06.1958	1460	Petrollü
Garzan-28	06.04.1958	27.06.1958	1470	Petrollü

²³Lokman, **a.g.m.**, s. 66; MTA Enstitüsünün yanı sıra Etibank ve Sümerbank gibi kuruluşların hizmetleriyle araçlarına Milli Savunma ödevi uygulanmaması 8 Nisan 1952 tarih ve 3/14837 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenmiştir. **BCA**, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 128-Dosya No: 31-Sıra No: 8.

Garzan-31	04.04.1958	09.08.1958	1754	Petrollü
Garzan-29	20.07.1958	30.09.1958	1486	Petrollü
Garzan-32	05.08. 1958	25.10.1958	1590	Petrollü
Garzan-33	01.10.1958	31.12.1958	2014	Petrollü
Garzan-34	19.10.1958	20.12.1958	1544	Petrollü
Garzan-35	19.11.1958	23.01.1959	1686	Petrollü
Garzan-37	01.01.1959	08.10.1959	2516	Petrollü
Garzan-36	04.01.1959	16.03.1959	1504	Petrollü
Garzan-38	20.01.1959	08.04.1959	1618	Petrollü
Garzan-41	14.02.1959	10.07.1959	1960	Petrollü
Garzan-39	23.05.1959	14.06.1959	1580	Petrollü
Garzan-40	24.05.1959	17.08.1959	1531	Petrollü
Garzan-43	29.07.1959	25.10.1959	1835	Petrolsüz
Garzan-44	01.09.1959	21.11.1959	2200	Petrolsüz
Garzan-45	24.11.1959	11.02.1960	1477	Petrollü
Garzan-46	08.12.1959	26.02.1960	1561	Petrollü
Garzan-50	27.02.1960	17.05.1960	1576	Az petrollü
Garzan-51	22.03.1960	19.06.1960	1658	Az petrollü

Kaynak: Lokman, **a.g.m.**, ss. 68-70; Göksu, **a.g.e.**, ss. 83-84; Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, **a.g.e.**, ss. 25-28.

Tablo: 6'ya göre, 27 Ekim 1954 tarihinde başlayan petrol sondajı çalışmalarının 19 Haziran 1960 tarihinde tamamlandığı görülür. Bu süre zarfında toplam 39 kuyuda 1.410 ile 2.516 metre arasında değişen derinliklerde yapılan petrol arama çalışmalarında, 13 numaralı kuyuda sulu petrol bulunması, 23 ve 25 numaralı kuyuların terkedilmesi, 43 ve 44 numaralı kuyulardan petrol çıkmaması ve 50, 51 numaralı kuyuların az petrollü olması dışında kalan 32 kuyuda ham petrol elde edilmiştir. Böylece 7 kuyu dışında toplam 32 kuyuda ham petrole ulaşılması, sondaj çalışmalarında yüksek bir verim düzeyinin yakalanmasına yol açmıştır.

TPAO tarafından Garzan petrol alanının geliştirilmesine yönelik yapılan çalışmalar sürdürülmüştür. Bu sayede 1959 yılı içerisinde Raman sahasından daha fazla üretim yapılması mümkün hale gelmiştir. 1958 yılının 8 ayında

Demokrat Parti (DP) Döneminde Türkiye’de Petrol Arama Çalışmaları ve Petrol Politikaları (1950-1960)

80.323 ton petrol elde edilmesine karşılık, 1959 yılının aynı döneminde % 55 oranında bir artışla 124.216 ton ham petrol üretilmiştir.²⁴

2.1.Batman’da Petrol Rafinerisinin Kurulması

Raman Dağı bölgesinden çıkarılan ham petrolü işlemek amacıyla Raman Demiryolu İstasyonu olan Batman’da, ülkenin Doğu bölgelerinin akaryakıt ihtiyacını gidermek amacıyla DP Hükümeti tarafından modern bir rafineri kurulması çalışmaları başlatılmıştır. DP’nin henüz iktidara gelmesinden kısa bir süre önce CHP Hükümeti tarafından hazırlanan Batmanda modern bir rafinerinin kurulması projesi içerisinde İskenderun’da 800.000 ton kapasitede büyük bir rafinerinin kurulması ile İskenderun ve Raman arasında 530 km uzunluğunda bir boru hattının oluşturulmasının planlanması da yer almıştır. Bu projenin uygulama safhasında bir *Petrol Arama ve İşletme Kurumunun* teşkil edilerek bu kurumun yasal çerçevesi ve finansman şekilleri hakkında karar alınması beklenirken, 14 Mayıs 1950 tarihinde ülkede yapılan milletvekili genel seçimlerinde DP Hükümeti iktidara gelmiştir.²⁵

Yeni Hükümetin, 16 ve 23 numaralı kuyularda yapılan sondaj çalışmalarında petrol verilerine rastlaması ve toplamda üretim hacminin artması üzerine projede değişikliğe gidilerek Batmanda daha geniş ölçekte modern bir rafinerinin kurulmasına karar verilmiştir. Günde 700 ton ham petrolü işleyerek yılda 200 bin ton petrol türevleri elde edebilecek kapasitede kurulacak bu fabrikada yılda, 3.000 ton uçak benzini, 25.000 ton motor benzini, 25.000 ton gazyağı, 25.000 ton motorin, 12.000 ton asfalt, 50.000 ton kok, 60.000 ton mazotun üretilmesi planlanmıştır. Günün şartlarına göre takriben 45 milyon liralık bir tesis ve işletme sermayesine ihtiyaç duyulan Batman Rafinerisinin faaliyete geçmesi ile tüm petrol ürünlerinde takriben 16 milyon liralık bir döviz tasarrufunun sağlanması öngörülmüştür.²⁶

Üretilen akaryakıt Gaziantep, Maraş, Sivas, Erzincan, Gümüşhane ve Erzurum illeri başta olmak üzere çevredeki 19 il ve demiryollarının ihtiyacını

²⁴TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 11, Toplantı: 3, S. Sayısı: 43, TBMM Matbaası, Ankara 1960, s. 16.

²⁵MTA, “Raman Petrol Sahası”,..., s. 10.

²⁶“İşletmeler Bakanının Beyanâtı”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 90, Yıl: 8, Aralık 1950, ss. 282-283; MTA, “Raman Petrol Sahası”,..., s. 10.

karşılacağı gibi, elde edilecek asfalt maddesi diğer bölgelerde kullanılmak üzere Devlet karayollarına verilmesi planlanmıştır.²⁷

Batman'da inşası düşünülen rafineri için ilgili firmalarca verilen teklifler Umumi Murakıp Heyeti, MTA Enstitüsü, Etibank ve Petrol Ofisi gibi kuruluşlardan seçilen uzmanlar tarafından değerlendirilmek üzere MTA Enstitüsünde toplanmıştır. Ayrıca Washington Büyükelçiliği kanalıyla ABD'den getirilen uzmanların çalışmalarından yararlanmak suretiyle bir şartname taslağı hazırlanmıştır. Bunun yanı sıra, petrol rafinerisi konusunda tanınmış yabancı firmalarla fikir teatisinde bulunmak amacıyla Ankara'ya davet edilen firma temsilcilerinden 13'ü ile yapılan temaslara sonunda 1951 yılının Eylül ayında, hazırlanan şartnameye nihai şekil verilmiştir. Tamamlanan bu şartname Batman'da kurulacak rafineri ile ilgilenen 13 firmaya gönderilmiş, bu firmalardan dokuzu resmi teklifte bulunmuştur.²⁸

Tekliflerin değerlendirilmesi sonucu Amerika menşeli bir müteahhitlik ve mühendislik firması olan Ralph M. Parsons, rafinerinin tesisi ihalesini üzerine almıştır.²⁹ Yapılan anlaşmaya göre 1954 yılı ortalarında faaliyete geçecek olan bu rafinerinin Garzan petrollerinin devreye girmesiyle birlikte kapasitesi yılda 270.000 ton ham petrol işleyebilecek güce çıkarılırken, normal bir ihtiyat kapasitesinin de bulunması planlanmıştır.³⁰ Amerikalı Ralph M. Parsons Şirketi ile MTA Enstitüsü arasında akdedilen sözleşme 21 Ocak 1953 tarihinde MTA Enstitüsünde, II. Menderes Hükümeti'nin 18 Eylül 1952'den 17 Mayıs 1954 tarihine kadar II. İşletmeler Bakanı olarak görev yapan Sıtkı Yırcalı'nın huzurunda Enstitü adına Genel Müdür Emin İplikçi ve Amerikan şirketi adına Mr. Earl W. Gard tarafından imzalanmıştır. İmzalanan mukaveleyle göre, firmaya her türlü mühendislik işleri, hazırlanan proje, keşif ve şartnameler ve malzeme tedariki de dâhil çeşitli hizmetler karşılığında

²⁷TBMM, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 2, Cilt: 13, 50. Birleşim, 28.02.1952, s. 1219.

²⁸TBMM, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 2, Cilt: 13, 50. Birleşim, 28.02.1952, ss. 1218-1219; Tataç, "Olaylara Bakış, Nisan 1951, Sanayi Ekonomisi", **Türk Ekonomisi**, Sayı: 96, Yıl: 9, Haziran 1951, s. 183; **Ayın Tarihi**, Sayı No: 219, Yıl: Şubat 1952, s. 169; Celal Bayar'ın Batman'da kurulacak rafineri için firmalardan alınan teklifler hususu TBMM'nin 1 Kasım 1951 tarihli açılış ifadelerine de konu olmuştur. TBMM, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 2, Cilt: 10, 1. Birleşim, 01.11.1951, s. 9.

²⁹Tataç, "Olaylara Bakış, Ağustos 1953, Sanayi Ekonomisi", **Türk Ekonomisi**, Sayı: 124, Yıl: 11, Ekim 1953, s. 311; DP, **Kalkınan Türkiye**, Desen Matbaası, Ankara 1954, s. 157.

³⁰TBMM, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 2, Cilt: 16, 87. Birleşim, 19.06.1952, s. 327; **Ayın Tarihi**, Sayı No: 223, Yıl: Haziran 1952, ss. 95-96; Tataç, Olaylara Bakış, Haziran 1952, Sanayi Ekonomisi", **Türk Ekonomisi**, Sayı: 109, Yıl: 10, Temmuz 1952, s. 216.

Demokrat Parti (DP) Döneminde Türkiye’de Petrol Arama Çalışmaları ve Petrol Politikaları (1950-1960)

425.000 dolarlık sabit bir ücret ödenmesi kararlaştırılmıştır. Diğer masraflar ile tesisat, malzeme ve inşaat bedelleri tutarı tahminen 6.905.000 dolar olarak hesaplanmakla birlikte inşaatın ilerleyen aşamalarındaki gelişme seyrine göre ödenecek rakamın kesin miktarı işin ancak tamamlanmasından sonra belirleneceği düşünülmüştür. Firmaya sabit ücret dışında bütün inşaat masrafları için yapılacak ödeme planında, MTA Enstitüsünün fiyat ve kalite kontrol işlemlerini tamamlaması ve bu kurumun muvafakatının alınması zorunluluğu getirilmiştir. İki yılda tamamlanması düşünülen rafineri tesislerinin inşasında icra edilecek başlıca işler: laboratuvar ve tamirhanenin teşkil edilmesi, rafineri proses tesisleri, çeşitli tanklar, varil tamir ve temizleme tesislerinin oluşturulması, Raman ve Garzan’dan rafineriye kadar uzatılacak 42 km’lik boru hattı ve pompa istasyonlarının meydana getirilmesi olarak belirlenmiştir.³¹

TPAO’nun kuruluşu ile birlikte Siirt İlinin Beşiri İlçesinin Batman Nahiyesinde inşa edilen rafineri tesislerinin denetiminin aynı kuruma devredilmesiyle birlikte inşaatın birinci bölümü tamamlanmıştır.³² İnşaat ve montajın kalan kısmının 1955 yılının son gününde bitirilmesiyle birlikte rafineri Türk benzini üretmeye başlamıştır.³³ 56 milyon lira harcanmak suretiyle inşası tamamlanan ve yılda 330 bin ton ham petrol arıtan bu rafineri tesisleri sayesinde 200 bin ton kömür tasarrufu sağlandığı gibi 19 ilin petrol ihtiyacının karşılanması suretiyle önemli miktarda döviz tasarrufu da temin

³¹“Türkiye’de Petrol Tasfiyehanesi ve Dünya Petrol Sanayi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 115, Yıl: 11, Ocak 1953, s. 16; Batman rafinerisinin ihale edilmesiyle ilgili Maliye Bakanı Hasan Polatkan’ın 1953 yılı bütçe müzakereleri esnasında yaptığı konuşma için Bk.TBMM, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 20, 44. Birleşim, 16.02.1953, s. 303; “Maliye Vekili Hasan Polatkan’ın Bütçe Müzakerelerini Açış Nutku” **Türk Ekonomisi**, Sayı: 116, Yıl: 11, Şubat 1953, s. 44; Rafineri inşaatının 1954 yılı şubat ayı itibarıyla gelişme durumu için Bk. Maliye Tetkik Kurulu, “1954 Mali Yılı Bütçe Lâyihasına Ait Gerekçe”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 128, Yıl: 12, Şubat 1954, s. 41; Rafineri inşaatının bir an önce bitirilmesi için fazla mesai yapılmasına izin verilmesi hakkında 4/1359 sayılı Karar için Bk. **BCA**, Fon No: 30 18 1 2- Kutu No: 133-Dosya No: 68-Sıra No:18.

³²**Ayın Tarihi**, Sayı No: 260, Yıl: Temmuz 1955, s. 26; **Türk Petrol Kanunu ve 1956 Petrol Faaliyeti**, Petrol Dairesi Neşriyatı, No: 1, s. 36; Cumhurbaşkanı Bayar’ın Batman Rafinerisinin 1955 yılı sonu itibarıyla inşaat durumu hakkında verdiği bilgiler için Bk. TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 2, Cilt: 8, 1. Birleşim, 01.11.1955, s. 13.

³³**Ayın Tarihi**, Sayı No: 265, Yıl: Aralık 1955, s. 31; Batman rafinerisinin 1955 ve 1956 yılı üretim programı için Bk. **BCA**, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 92-Dosya No: 578- Sıra No: 2.

edilmiştir.³⁴ 1957 yılında rafineride 300 bin ton ham petrol işlenerek 8.500 dolar tutarında benzin, motorin, ağır mazot ve asfalt elde edilmiştir.³⁵ Batman rafinerisinin 1.295.000 lirası iç, 17.627.000 lirası da dış finansman olmak üzere toplamda 18.922.000 liralık masrafla kapasitesinin 700 bin tona çıkarılması yolunda yapılan çalışmalar ayrıca sürdürülmüştür.³⁶

Rafinerinin ham petrol işleme kapasitesinin artırılması yönünde yapılan faaliyetlerde artan petrol ihtiyacının karşılanması hedeflenmiştir. Tarım araçları arasında yer alan traktörlerin petrol ürünleriyle çalışması, ekilebilir arazi miktarını ve üretimi artırmasının yanı sıra tarım ekonomisini de geliştirmiştir. Marshall Yardımının Türkiye'ye sağladığı ekonomik kazanımların da tesiriyle tarımda makineleşme sürecinin hızlanması, petrole olan talebi yükseltmiştir.

1948 yılında 1.756 olan traktör sayısı 1955'de 40.282'ye yükselmiştir. Bu sayede 1948 yılında işlenen arazi miktarı 13.900.000 hektar iken, 1955 yılında 20.998.000 hektara; buğday üretimi 4.867.000 tondan 6.900.000 tona ulaşmıştır.³⁷ Buna karşılık aynı süre içerisinde 441.154 ton olan petrol tüketimi % 214 artışla 1.389.396 tona yükselmiştir.

Petrolün sonradan kimya sanayinde de önemli bir yer edindiği görülmüştür. Petrokimya Sanayi olarak bilinen bu sektör, petrol rafineri ürünleri, plastik, lastik ve elyaf hammaddeleri ve diğer birçok organik ara mallar üreten bir sanayi dalını içine almıştır. Bu sektörün zamanla gelişmesi ile de ambalaj, elektronik, otomotiv, inşaat, tekstil başta olmak üzere birçok alana girdi sağladığı kabul edilmiştir.

³⁴TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 3, Cilt: 17, 41. Birleşim, 20.02.1957, s. 314; **Ayın Tarihi**, Sayı No: 279, Yıl: Şubat 1957, s. 152.

³⁵TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 2, Cilt: 5, 1. Birleşim, 01.11.1958, ss. 8-9; 1957 yılı akaryakıt ithalat ve tüketim miktarı için Bk. **BCA**, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 94-Dosya No: 588-Sıra No: 10.

³⁶TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 3, Cilt: 10, 1. Birleşim, 01.11.1959, s. 11; TBMM, **Zabıt Ceridesi** Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 12, 41. Birleşim, 19.02.1960, s. 26; TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 2, Cilt: 7, 40. Birleşim, 20.02.1959, s. 292.

³⁷Ahmet Makal, **Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri, 1946-1943**, İmge Yayınları, Ankara 2002, ss. 102-103; Suat Aksoy, **100 Soruda Türkiye'de Toprak Meselesi**, Gerçek Yayınları, İstanbul 1969, ss. 74-75; DİE, **Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50. Yılı**, Yayın No: 683, Ankara 1973, ss. 110-111.

3. DP Döneminde Uygulanan Petrol Politikaları (1950-1960)

DP Hükümeti, Cumhuriyet dönemi hükümetleri gibi petrol konusuna ağırlık vererek bu konuyu ekonominin öncelikli sorunlarından biri olarak değerlendirmiştir. Başbakan Adnan Menderes, 29 Mayıs 1950 tarihinde açıkladığı I. Hükümet Programı’nın TBMM’de yapılan müzakereleri esnasında ifa ettiği konuşmada “*Akaryakıt meselesi istihsal hayatımızı ve umumiyetle milli ekonomimizi çok yakından alakadar eden bir mevzuudur. Bu meselenin münakale (ulaştırma) işlerimiz için de biran evvel çözülmesi lüzumuna kani bulunuyoruz.*” diyerek petrol sorununu üretim hayatı ve milli ekonomi ile yakından ilişkilendirmekle kalmamış, ulaştırma işlerinin halledilmesinde de öncelikli bir konu olduğuna inanmıştır.³⁸

30 Mart 1951 tarihinde TBMM’de açıkladığı 2. Hükümet Programında da benzer ifadelerle değinen Menderes, yakıt ve petrol işlerinin hükümetinin olumlu sonuca bağlayacağı konular arasında yer alacağını söylemiştir.³⁹

Bu arada ülkedeki petrol arama çalışmalarının modern yöntemlerle yürütülebilmesi için Marshall Teknik Yardım Fonundan MTA Enstitüsüne ilerleyen süreç içerisinde artırılması kaydıyla 950 bin dolar tahsis edilmiştir. Bu dış finansman kaynağının temin edilmesiyle petrol arama ve işletme çalışmalarında modern teçhizat ve makinelerin ABD’den getirilmesine karar verilmiştir.⁴⁰

II. Menderes Hükümeti’nin I. Çalışma Bakanı ve aynı zamanda İşletmeler Bakanı Vekili olan Nuri Özsan, 1952 yılı bütçe görüşmeleri esnasında TBMM’de bir konuşma yapmıştır. Özsan bu konuşmasında, MTA Enstitüsünün petrol işletme görevini, 200 milyon lira sermaye ile teşkil edilecek Türkiye Petrol İşletme Kurumu adında yeni bir müesseseye devredeceğini, bunun gerçekleşmesi için bir kanun tasarısının hazırlanarak Bakanlar Kurulu’na sevk edildiğini bildirmiştir. Bu kurumun faaliyete geçmesi, Raman, Garzan ve Kentalan petrol alanlarından elde edilen ham petrolün boru hattı ile taşınmasını, rafineri tesislerinin işletilmesini ve buradan

³⁸TBMM, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: Olğ., Cilt: 1, 5. Birleşim, 02.06.1950, s. 138; Faruk Sükan, **Başbakan Adnan Menderes’in Meclis Konuşmaları, TBMM 1950-1960**, Kültür Ofset Limited Şirketi Yayınları, Ankara 1991, s. 22.

³⁹TBMM, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 1, Cilt: 6, 58. Birleşim, 30.03.1951, s. 64; İsmail Arar, **Hükümet Programları 1920-1965**, Burçak Yayınevi, İstanbul 1968, s. 237.

⁴⁰Tataç, “Olaylara Bakış, Ekim 1951, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 101, Yıl: 9, Kasım 1951, s. 348.

elde edilecek ürünlerin dağıtım ve satış görevlerinin yürütülmesini kolaylaştıracağı düşünülmüştür. Kanun tasarısında kurumun yapacağı bu çalışmalardan hükümetçe gerekli görüleceklerin tamamının veya bir kısmının yerli ve yabancı sermayenin iştirakiyle Anonim Ortaklıklar şeklinde yürütülebilmesi de planlanmıştır.⁴¹

TBMM'nin 9. dönem Zonguldak Milletvekili Hüseyin Balık'ın 19 Haziran 1952 tarihinde petrol üretim miktarı hakkında Ekonomi ve Ticaret Bakanlığına yönettiği soruya Çalışma Bakanı ve İşletmeler Bakanı Vekili Nuri Özsan sözlü olarak verdiği cevapta şu ifadelerde bulunmuştur: “....*Bugüne kadar Raman'da 17 adet kuyu açılmış olup bunlardan altısında istihsal yapılabilmektedir. Burada iki yeni kuyunun daha delinmesine başlanmıştır. Raman'daki bu altı kuyunun her birinin günlük verimi 50-130 ton arasında değişmektedir. Garzan Bölgesinde delinen üç kuyudan ikisinde ise petrol istihsal edilebilmektedir. Burada son defa açılan kuyunun verime 15 saatte 79 ton ham petroldür ki, bu miktar 24 saatte 126 tona tekabül eder. Böylece Raman ve Garzan bölgelerinde halen mevcut sekiz adet müstahsil kuyunun mecmuu verimi günde 600 ton etrafındadır....*”⁴² Bu ifadelerle Özsan, ilk petrol kuyusunun açıldığı tarihten 1952 yılının ilk yarısının sonuna kadar Türkiye'de önemli iki üretim merkezi olan Raman ve Garzan Petrol bölgelerinde ham petrol üretim faaliyetlerinin önemini belirtmiştir.

DP hükümeti ülkenin gittikçe yükselen petrol talebine karşı üretimin artırılması için 12.11.1952 tarih ve 3/15833 sayılı Kararname'yi yürürlüğe koymuştur. Bu Kararname ile petrol kaynaklarının en kısa sürede tespit edilerek yeryüzüne çıkarılıp kıymetlendirilmesi hedeflenmiştir. Bunun için bulunacak kaynakların dünya petrol siyasetinin gerektirdiği çerçevede, askeri ve iktisadi menfaatlere uygun şartlarda işletmeyi taahhüt veya bu hususta işbirliği yapmayı kabul edecek sermaye sahibi yabancı şahısların ülkeye getirilip çalışmaları mümkün kılınacaktır.⁴³

Türkiye'nin başta Raman ve Garzan bölgeleri olmak üzere birçok yöresinde petrol arama çalışmalarına önem verilmesi sayesinde, DP iktidarının ilk üç yılında yapılan petrol arama sondajları uzunluğu 38 bin metreye

⁴¹TBMM, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 2, Cilt: 13, 50. Birleşim, 28.02.1952, ss. 1219-1220; **Ayın Tarihi**, Sayı No: 219, Yıl: Şubat 1952, s. 169.

⁴²TBMM, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 2, Cilt: 16, 87. Birleşim, 19.06.1952, s. 327; **Ayın Tarihi**, Sayı No: 223, Yıl: Haziran 1952, s. 95; Tataç, Olaylara Bakış, Haziran 1952, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 109, Yıl: 10, Temmuz 1952, s. 216.

⁴³**Türk Petrol Kanunu ve 1956 Petrol Faaliyeti**, Petrol Dairesi Neşriyatı, No: 1, ss. 3-4.

Demokrat Parti (DP) Döneminde Türkiye’de Petrol Arama Çalışmaları ve Petrol Politikaları (1950-1960)

ulaşmıştır. 1950-1954 yılları arasında bu sondaj çalışmaları için harcanan ve harcanmakta olan para miktarı ise 85.066.000 liradır. Hâlbuki 1935-1950 CHP dönemi yıllarında yapılan toplam sondaj çalışmaları uzunluğu 29.326 metre, bu çalışmalar karşılığında harcanan para miktarı 29. 320.000 lira olmuştur.⁴⁴

DP döneminde tarım sektörü başta olmak üzere üretimin hemen her alanında makineleşmenin artması, karayolu yapım çalışmalarının hız kazanması ve halkın hayat seviyesinin yükselmesi, şehir ve kasabaların akaryakıt ihtiyacının birkaç kat artmasına neden olmuştur. Türkiye’de daha 1941 yılında 141 bin ton olan akaryakıt tüketimi her geçen yıl artarak 1946’da 228 bin tona, 1949’da 430 bin tona, 1950’de 502 bin tona, 1951’de 653 bin tona, 1952’de 854 bin tona ve nihayet 1953 yılında 1 milyon tona yükselmiştir. Petrol tüketiminin artması petrol ithalatını da belirli ölçüde artırmıştır. 1950 yılında 60 milyon lira olan akaryakıt ithalat tutarı 1953 yılında 200 milyon liraya yükselmiştir. Buna karşın petrol tüketimi miktarı ABD ve Avrupa ülkelerinde Türkiye ile kıyaslanamayacak ölçüde yüksek rakamlar içermiştir. ABD’nin yılda nüfus başına 2.000 litre olarak tespit edilen petrol tüketimi miktarının Avrupa’da karşılığı 300 litredir. Türkiye’de ise 1944 yılında 15 litre olan petrol tüketim miktarı 1953 yılında 50 litreye yükselmiştir. Kalkınma hamlesi mevcut seyrini sürdürdüğü takdirde 1960 yılında Türkiye’de nüfus başına petrol tüketiminin % 100 artışla 100 litreye ulaşması tahmin edilmiştir.⁴⁵

Petrol ekonomisinin gelişmesinde yabancı sermayenin finansman ve deneyim imkânlarından yararlanmayı düşünen DP Hükümeti, sermaye sahiplerinin rahat çalışarak ülkede teşebbüslerini gerçekleştirebilmeleri için her türlü uygun koşulları hazırlamaya gayret etmiştir. Bu amaçla 18 Ocak 1954 tarihinde 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu’nu yürürlüğe koymuştur. Bu Kanun, yatırım yapacak teşebbüsün: ülkenin iktisadi gelişmesine yararlı olması, Türk özel teşebbüslerine açık bulunan bir faaliyet alanında çalışması, tekel veya özel bir imtiyaz ifade etmemesi şartıyla Yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesinin kararı ve Bakanlar Kurulunun tasvibiyle Türkiye’ye ithal edilecek yabancı sermaye ve dışarıdan yapılacak

⁴⁴TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 29, 57. Birleşim, 04.03.1954, s. 215.

⁴⁵TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 29, 57. Birleşim, 04.03.1954, s. 196; TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Petrol Kanunu Lâyihası Geçici ve Geçici Komisyon Raporu, S. Sayısı: 106, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 29, s. 2; “Petrol Tasarısının Son Şekli”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 129, Yıl. 12, Mart 1954, s. 85.

borçlanmalar için uygulanmıştır.⁴⁶ Hükümetin bu kanunu yürürlüğe koymasından bir yıl önce, yabancı sermayeyi teşvik amacıyla başlatılan çalışmalar ile ilgili fikirlerini belirtmek üzere ABD'nin Türkiye Büyükelçisi Mc Ghee, Amerika'nın Sesi Radyosuna bir demeç vermiştir. Bu demecinde Mc Ghee, Türk Hükümetinin memlekette petrol kaynaklarının inkişafını sağlamak için yabancı petrol şirketlerinin ülkeye gelmesini teşvik etmek amacıyla aldığı kararların Amerikan firmaları nezdinde yeni imkânlar oluşturduğunu, bu sayede Amerikan sermayesinin Türkiye'de yatırım yapmak için teşebbüse geçmeyi tasarladığını söylemiştir.⁴⁷

Amerikan sermayesinin Türkiye'de yatırım yapma çalışmalarının sürdürüldüğü bir dönemde petrol mevzuatının hazırlanmasında hukuki ve teknik tavsiyelerinden yararlanmak amacıyla Türkiye'ye davet edilen Amerika'nın deneyimli petrol uzmanlarından Mr. Max Ball ülkeye gelerek temaslarına başlamıştır.⁴⁸ Bu gelişmeyi TBMM'nin 1 Kasım 1953 tarihli 4. Toplanma Yılı'nın açılış konuşmasında gündeme getiren Cumhurbaşkanı Celal Bayar şöyle demiştir: *"....Memleketimizde petrolün bol miktarda mevcudiyeti eldeki delillerle anlaşılmaktadır. Bu mühim servet kaynağının, milletimizin kalkınma ve ilerleme hizmetine girmesi için, petrol politikamıza yeni bir veçhe vermiş bulunuyoruz. Yerli, yabancı hususi sermaye ve müteşebbislerle elbirliği ederek, biran evvel netice almak istiyoruz. Bu maksatla dünya tecrübelerinden muhtelif memleketlerin mevzuat ve tatbikat şekillerinden istifade ederek bu şartlara ve memleketimiz menfaatlerine uygun yeni bir Petrol Kanunu Projesi hazırlamak üzere bir mütehassıs celp ettik. Hazırlanmakta olan Petrol Kanunu Tasarısı yakında yüksek Meclise takdim edilecektir. Bununla beraber dünya petrol sanayiinin tanınmış 8 firmasına jeolojik tetkikat yapmak üzere müsaade verilmiştir. Firmaların mütehassısları 4-5 aydan beri, memleketimizin muhtelif bölgelerinde çalışmaya başlamışlardır".*⁴⁹ Bu ifadelerle Bayar,

⁴⁶TBMM, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 9, Cilt: 36, 18.01.1954, s. 88; **Resmi Gazete**, Sayı No: 8615, 23 Ocak 1954; Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'na verilen oyların neticeleri için Bk. TBMM, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 27, 30. Birleşim, 18.01.1954, ss. 241-244; 6224 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden önce 1 Ağustos 1951 tarihinde çıkarılan 5821 sayılı *Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu* hakkında bilgi almak için Bk. TBMM, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 9, Cilt: 33, 01.08.1951, ss. 902-904; **Resmi Gazete**, Sayı No: 8615 23 Ocak 1954.

⁴⁷**Ayn Tarihi**, Sayı No: 230, Yıl: Ocak 1953, s. 1.

⁴⁸**Ayn Tarihi**, Sayı No: 234, Yıl: Mayıs 1953, s. 10; George Mc Ghe, "George Mc. Ghee Türkiye'yi Anlatıyor", **Türk Ekonomisi**, Sayı: 134, Yıl: 12, Ağustos 1954, s. 253.

⁴⁹TBMM, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 25, 1. Birleşim, 01.11.1953, s. 13.

Demokrat Parti (DP) Döneminde Türkiye’de Petrol Arama Çalışmaları ve Petrol Politikaları (1950-1960)

DP’nin petrol politikalarında yerli ve yabancı sermayenin görüş ve teşebbüslerine ne denli önem verdiğini belirtmesinin yanı sıra, dünyada petrol çalışmaları bakımından deneyimli ülkelerin mevzuat ve uygulama şekillerinden yararlanarak bir petrol kanununun hazırlanmasını önemseyişine işaret etmiştir.

DP Hükümeti tarafından hazırlanan Petrol Kanun Tasarısı 4 Mart 1954 tarihinde TBMM’de görüşülmeye başlanmıştır.⁵⁰ Bu tasarının ihtiva ettiği en önemli esaslardan biri petrol kaynaklarının özel teşebbüs ve yatırımları eliyle işletilebileceğidir. Özel teşebbüs ve sermayesinin etkili olabilecek genişlikte bir alana girmesi için devletin ne petrol arayıcısı ve işletmecisi, ne de herhangi bir şekilde petrol hakkına sahip bir teşekkül olarak rekabet ortamında yer almaması gerekir. Ancak MTA Enstitüsü tarafından petrol arama çalışması yapılan yerlerin Hükümet tarafından kurulacak bir hükmü şahsa devri hakkı saklı tutulmuştur. Bu kanun tasarısı ile MTA Enstitüsünün petrol faaliyetlerindeki görev ve yetki alanı oldukça sınırlandırılmıştır.⁵¹

Tasarı TBMM’de, 7 Mart 1954 tarihinde 6326 sayılı *Petrol Kanunu* adı altında yasalaşmıştır. Kanunun birinci maddesiyle Türkiye’de petrol kaynakları devletin hüküm ve tasarrufu altına alınırken, ikinci maddesiyle kanunun maksadı ortaya konmuştur. Bu maddeye göre, Türkiye Cumhuriyetinin petrol kaynakları özel teşebbüs eliyle hızla ve ara vermeksizin verimli bir şekildi geliştirilip değerlendirilmesi sağlanacaktır.⁵²

⁵⁰ **Ayın Tarihi**, Sayı No: 244, Mart 1954, s. 38; Petrol Kanun Tasarısının TBMM’de yapılan müzakereleri için Bk. TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 29, 57. Birleşim, 04.03.1954, ss. 195-238; İki hafta Türkiye’de kalan Amerikalı Petrol Uzmanı Max Ball çalışmalarını tamamladıktan sonra 1 Mart 1954 tarihinde ülkeden ayrılmıştır. **Ayın Tarihi**, Sayı No: 244, Yıl: Mart 1954, s. 2.

⁵¹ TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Petrol Kanunu Lâyihası Geçici ve Geçici Komisyon Raporu, S. Sayısı: 106, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 29, s. 5; DP, **Kalkınan Türkiye**, Desen Matbaası, Ankara 1954, s. 150.

⁵² TBMM, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 9, Cilt: 36, 07.03.1954, s. 879; **Resmi Gazete**, Sayı No: 8659, 16 Mart 1954; **Ayın Tarihi**, Sayı No: 244, Mart 1944, s. 48; Kemal Lokman, “Petrol Arama Amacıyla Türkiye’de Yapılan Sondajlar ve Bu Hususta MTA Enstitüsünün Yararlı ve Başarılı Rolü”, **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 61, Yıl: Ekim 1963, s. 63; 6326 sayılı *Petrol Kanunu*’nun TBMM’de kabul edilmesi esnasında yapılan oylama sonuçları için Bk. TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 29, 60. Birleşim, 07.03.1954, s. 436; 6326 sayılı Petrol Kanunu’nun çıkmasından hemen önce yürürlüğe giren 6309 sayılı *Maden Kanunu*’nun ayrıntıları için Bk. TBMM, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 9, Cilt: 36, 03.03.1954, ss. 676-721; **Resmi Gazete**, Sayı No: 8655, 11 Mart 1954; 6309 sayılı Maden Kanununun 51. maddesi kapsamında değerlendirilen madenler hakkında bilgi almak için Bk.

3.1. Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)'nın Kurulması ile Ülkede Yürütülen Petrol Faaliyetleri

DP döneminde petrol alanında yaşanan en önemli gelişmelerden biri de Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığının kurulması olmuştur. 6326 sayılı Petrol Kanunu ile petrol kaynaklarının özel teşebbüs yatırımları eliyle verimli bir şekilde geliştirip değerlendirilmesinin esas alınması, 7 Mart 1954 tarih ve 6327 sayılı Kanunla Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığının teşkil edilmesinin önünü açmıştır.

6327 sayılı *Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Kanunu* ile 1.000 lira değerinde 150 bin adet hisseye ayrılmış 150.000.000 TL sermayeye sahip ve % 51'i hazineye ait olmak üzere Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) adı altında özel hukuk hükümlerine tabi bir anonim ortaklığı kurmak için Bakanlar Kurulu yetkili kılınmıştır. Petrol Kanunu hükümleri çerçevesinde Türkiye'de petrol ve ürünlerinin alım, satım ve dağıtımını yapmak, faaliyet alanları kapsamında her türlü ticari muamelelere girişerek şirketler teşkil etmek ve yabancı ülkeler de dâhil kurulmuş şirketlere iştirak edebilmek, ortaklığın belli başlı görevleri arasında yer almıştır.⁵³ Ortaklığın İdare Reisliğine, İşletmeler Bakanı Eski Müsteşarı Kemalettin Apak ve Genel Müdürlüğüne Dr. Mühendis Şahap Birgi getirilmiştir.⁵⁴ TPAO'ya Petrol Kanunu hükümlerine göre Bakanlar Kurulu kararı ile açık bulundurulan alanlarda jeolojik araştırma ruhsatı verilmiştir. 40 yıllık süreyle rafineri kurarak işletmesinin yanı sıra TPAO'ya, boru hattı döşeme ve ortaklığa petrol

BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 135-Dosya No: 32-Sıra No: 6 ;Kemal Lokman, “Yeni Maden Kanunu”, **Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni**, Cilt: 5, Sayı: 1-2, Yıl: Ekim 1954, ss. 261-268.

⁵³TBMM, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 9, Cilt: 36, 07.03.1954, s. 908; **Resmi Gazete**, Sayı No: 8659, 16 Mart 1954; Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, **50 Yılda Türk Sanayii**, Mars Matbaası. Ankara 1973, s. 42; 6326 sayılı *Petrol Kanunu*'nun 17 maddesi gereğince kurulan Petrol Dairesi Reisliği' ile ilgili 6402 sayılı Petrol Dairesi Reisliği 1954 Yılı Bütçe Kanunu'nun ayrıntıları için Bk. TBMM, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 9, Cilt: 36, 11.03.1954, ss. 1241-1246; **Resmi Gazete**, Sayı No: 8664, 22 Mart 1954.

⁵⁴**Ayın Tarihi**, Sayı No: 255, Yıl: Şubat 1955, s. 4; Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın TPAO'nun kurulması ve akabinde ülkede petrol faaliyetleri ile ilgili yapılan çalışmalar hakkında verdiği bilgiler Bk. TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 1, Cilt: 5, 42. Birleşim, 18.02.1955, s. 206; “Maliye Vekili Hasan Polatkan'ın 1955 Yılı Bütçe Nutku”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 141, Yıl: 13, Mart 1955, s. 70.

Demokrat Parti (DP) Döneminde Türkiye’de Petrol Arama Çalışmaları ve Petrol Politikaları (1950-1960)

akıtma konusunda Petrol Dairesine tarifelerini tasdik ettirmek suretiyle başka şirketlerle anlaşma yapabilme hakkı tanınmıştır.⁵⁵

ABD’nin en önemli petrol firmalarından üçü olan *Petroleum Corporation*, *Continental Oil Co.* ve *Ohio Oil Co.*’nun birleşerek kurmuş oldukları *Conorada Petroleum Corporation Şirketi* ile *Socony Vacuum*, *Gulf Oil* ve *Shell* firmaları Türkiye’de ilk petrol araştırmaları için müracaatta bulunmuştur.⁵⁶ Bunlar arasından ilk ruhsatı 6 Mayıs 1954 tarihinde yapılan imza töreni ile *Socony Vacuum Oil Company* almıştır.⁵⁷

1955 yılı başlarında 8 yabancı petrol şirketi ülkede jeolojik araştırmalarını sürdürmüştür.⁵⁸ Petrol Kanununun arama ve işletme talepleri ile ilgili hükümlerinin yer aldığı nizamnamesinin yürürlüğe girdiği 14 Ekim 1955 tarihinden 16 Ocak 1956 tarihine kadar üçü Türk, dokuzu da yabancı olmak üzere 12 şirkete 134 adet arama ruhsatı verilmiştir. Yine aynı tarihten 1957 yılı başlarına kadar 10’u yabancı, ikisi de Türk olmak üzere 12 şirkete yaklaşık 70 bin kilometre karelik bir alanda 165 adet petrol arama ruhsatı tevdi edilmiştir.⁵⁹ Türkiye’de 1958 yılının Kasım ayı başlarına kadar petrol arama şirketlerinin sayısı 21’e, verilen ruhsat sayısı 232’e ve aramaların ihtiva ettiği alan 104.630 kilometre kareye ulaşmıştır. Petrol aramaları için sermaye yatırımı 1957 yılında 70 milyon lira iken, 1958 yılının Eylül ayı sonuna kadar 126 milyon liraya çıkmış, sondaj faaliyetlerini TPAO ile 8 yabancı şirket sürdürmüştür.⁶⁰

⁵⁵ **Ayın Tarihi**, Sayı No: 257, Yıl: Nisan 1955, s. 35; Petrol Kanunu, 13 Mayıs 1955 tarih ve 6558 sayılı 6326 sayılı *Petrol Kanununun Bazı maddelerinin Tadili ve Bazı Maddelerine Fıkralar İlavesi Hakkında Kanun* ile değişikliğe uğramıştır. TBMM, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 10, Cilt: 37, 13.05.1955, ss. 979- 990; **Resmî Gazete**, Sayı No: 9011, 21 Mayıs 1955.

⁵⁶ İsmail İşmen, “Petrol Meselesi ve Biz”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 129, Yıl. 12, Mart 1954, s. 89.

⁵⁷ George Mc Ghe, **a.g.m.**, s. 253.

⁵⁸ TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 1, Cilt: 5, 42. Birleşim, 18.02.1955, s. 203.

⁵⁹ TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 3, Cilt: 17, 41. Birleşim, 20.02.1957, s. 314; **Ayın Tarihi**, Sayı No: 279, Yıl: Şubat 1957, s. 152; **Ayın Tarihi**, Sayı No: 267, Yıl: Şubat 1956, s. 31; Petrol Kanunu, 29 Mayıs 1957 tarih ve 6987 sayılı 6326 Sayılı *Petrol Kanunu ile Bu Kanunda Değişiklik Yapan 6558 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Tadili ve Bazı Maddelerine Fıkralar İlave Edilmesi Hakkındaki Kanun* ile ikinci kez değişikliğe uğramıştır. TBMM, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 10, Cilt: 39, 29.05.1957, ss. 924-928; **Resmî Gazete**, Sayı No: 9626, 6 Haziran 1957; **1957 Petrol Faaliyeti**, Petrol Dairesi Neşriyatı No: 2, s. 12.

⁶⁰ TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 2, Cilt: 5, 1. Birleşim, 01.11.1958, s. 8; TPAO’nun petrol jeolojisi ve MTA Enstitüsü ile Etibank’ın maden jeolojisi alanında eksper

Adnan Menderes, 24 Mayıs 1954 tarihinde TBMM’de açıkladığı 3. Hükümet Programı’nda, ülkenin sanayileşmesi, zengin tabii kaynakları ile petrollerinin bir an evvel işletmeye açılarak milletin hizmetine sunulması ve yabancı sermaye ile yaptıkları elbirliğini, her türlü olumsuz yayın ve propagandalara rağmen, milletin uygun bulduğunu ifade etmiştir. Sözlerinin devamında Menderes, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ve Petrol Kanunu sayesinde ülkede yerli sermaye ile işbirliği yaparak çalışmak isteyen yabancı sermayeye her türlü kolaylığın sağlandığını, yabancı sermayenin ülkeye gelmesini temin edecek faaliyetlerin hızla sürdürüldüğünü dile getirmiştir.⁶¹ Menderes, ülke savunmasından ekonomik kalkınmaya kadar etkisi ve kapsamı bilinmesine rağmen, yıllarca kararsızlığın kurbanı olarak ihmal edilip toprak altında bırakılan petrollerin, ülke yararına kazandırılması için aldıkları kararın TBMM’ce kanunlaştırılmasına dikkat çekmiş, bu konudaki çalışmalarına devam ederek petrolü ülke için verimli hale getireceklerini ileri sürmüştür.⁶² Menderes ayrıca, 6326 sayılı Petrol Kanunu’nun hassasiyetle uygulanmasının bizzat takibini yapacağını 14 Aralık 1955 tarihinde TBMM’de okuduğu 4. Hükümet Programı’nda belirtmiştir.⁶³

Petrol Kanununun kabul edilmesi ve TPAO ’nun kurulmasıyla birlikte Türkiye’de petrol arama sondajı uzunluğunda belirgin artışlar sağlanmıştır. Ortaklık, 1956 yılı itibariyle 16.000 metre sondaj arama çalışmasında bulunmuş, iş programında 280.000 ton olarak planladığı ham petrol üretimini daha da artırarak 305.616 tona yükseltmiştir. Üretilen bu ham petrol miktarının 290.861 tonu rafineride artırarak 52.153 ton benzin, 17.870 ton motorin, 165.896 ton fueloil ve 39.255 ton asfalt elde edilmiştir.⁶⁴ 1956 yılı zarfında TPAO ayrıca, yılda 90.000 adet varil ve 1.500.000 adet teneke kutu

temin edilmesi maksadıyla yapılan çalışmalar için Bk. **BCA**, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 143-Dosya No: 66- Sıra No: 9.

⁶¹TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: F., Cilt: 1, 3. Birleşim, 24.05.1954, s. 28.

⁶²TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: F., Cilt: 1, 3. Birleşim, 24.05.1954, s. 31; Celal Bayar’ın 1954 yılında petrol arama çalışmaları hakkında TBMM’nin 1 Kasım 1954 tarihli birinci toplanma yılının açılış konuşmasında verdiği bilgiler için Bk. TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, toplantı: 1, Cilt: 2, 1. Birleşim, 01.11.1954, s. 11.

⁶³TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 2, Cilt: 8, 14. Birleşim, 14.12.1955, s. 254.

⁶⁴Batman Rafinerisinde yılda maksimum 50 bin ton olarak ürettiği asfalt malzemesinin Karayollarınca 1962 yılına kadar yapılacak 15 km yol çalışmasına yetmeyeceğinden 5 Ağustos 1957 tarihinde Karayolları Genel Müdürlüğünün Başbakanlığa rafinerinin asfalt üretim kapasitesinin 30 bin ton kadar artırılarak 80 bin tona çıkarılması için 1.500.000 liralık bir tahsisatın ayrılması yönünde talepte bulunduğu ile ilgili Bk. **BCA**, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 74-Dosya No: 471-Sıra No: 14.

Demokrat Parti (DP) Döneminde Türkiye’de Petrol Arama Çalışmaları ve Petrol Politikaları (1950-1960)

imal edebilecek kapasitede iki ayrı fabrika kurarak faaliyete geçirmiştir. Kurum aynı yıl içerisinde elde ettiği 13.433.673 TL net gelirden %7,9 oranında bir kâr payı dağıtmıştır.⁶⁵

TPAO’nun üretimi ve petrol gelirlerini artırmasıyla dışarıdan ithal edilen petrol miktarında ve buna ödenen döviz tutarında da önemli tasarruflar sağlanmıştır. Başbakan Adnan Menderes’in 20 Şubat 1958 tarihinde TBMM’de bütçe görüşmeleri esnasında verdiği bilgilere göre, Türkiye’de 1949 yılında üretilen petrolden elde edilen gelir 10 milyon, ithal edilen petrol tutarı 15 milyon dolar iken, 1957 yılında bu rakam üretilen petrol gelirinde 77 milyon, ithal edilen petrol tutarında 66 milyon dolar olmuştur.⁶⁶ Böylece 1957 yılında Türkiye’de elde edilen petrol geliri, petrol ithal tutarından 11 milyon dolar daha fazla olduğu görülmüştür.

DP döneminde petrol üretim miktarının artmasıyla beraber rafineri ihtiyacına olan talep de artmıştır.⁶⁷ Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın 1 Kasım 1958 tarihinde TBMM’nin 2 toplanma yılının açılışı münasebetiyle verdiği bilgilere göre, Batman rafinerisi dışında biri Mersin’de diğeri İstanbul civarında iki yeni rafineri inşaatı çalışmaları için teşebbüse geçilmiştir. Ayrıca İran Milli Petrol Şirketi tarafından İran petrollerinin Türkiye üzerinden bir boru hattıyla Akdeniz’e akıtılması maksadıyla iki ülke hükümetleri arasında varılan mutabakat delegeler tarafından imza altına alınmıştır.⁶⁸

İnşası iki yılda tamamlanması planlanan İzmit’teki 1 milyon ton kapasiteli rafinerinin tesisleri için ise yabancı firmalarla görüşülmüş, ihale *İstanbul Petrol Rafinerisi Anonim Şirketi* ne verilmiştir. TPAO ile California Texas Oil Corporation şirketleri tarafından teşkil edilen *İstanbul Petrol Rafinerisi Anonim Şirketi* (İPRAŞ) nin kurmakta olduğu İzmit Tasfiyehanesinin inşaatına 23 Nisan 1960 tarihinde başlanmıştır. Yapılan çalışmalarda, tesisat, liman ve iskele inşası, liman ve rafineri arasında boru hattı döşenmesi ve sitenin kurulması gibi işlerin büyük bir kısmı yıl içerisinde

⁶⁵ **Ayın Tarihi**, Sayı No: 281, Yıl: Nisan 1957, s. 3.

⁶⁶ TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 1, Cilt: 2, 41. Birleşim, 20.02.1958, s. 245.

⁶⁷ Türkiye’de Raman ve Garzan petrol alanlarından azami şekilde istifade etmek ve rafinerinin kapasitesini artırmak için yapılacak çalışmalara destek olmak amacıyla 6.000.000 dolar tutarında dövizin ilk parti olarak 751.625 doları TPAO Genel Müdürü Şehap Birgi’nin talebi üzerine transferi gerçekleştirilmiştir. **BCA**, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 94-Dosya No: 588-Sıra No: 9.

⁶⁸ TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 2, Cilt: 5, 1. Birleşim, 01.11.1958, ss. 8-9; Rıfkı Salim Burçak, **On Yılın Anıları (1950-1960)**, Nurel Matbaacılık, Ankara 1998, s. 765.

tamamlanmıştır. 25.650.000 dolara mal edilmesi hesaplanan bu rafinerinin ülkeye kazandıracacağı döviz miktarı yılda takriben 8.5 milyon dolar olarak öngörülmüştür. Ayrıca Mobil Overseas Oil Company Inc., The British Petroleum Company ve The Royal Dutch Shell şirketlerinin kurdukları *Anadolu Tasfiyehanesi Anonim Şirketi* (ATAŞ) Mersin’de 3.200.000 ton kapasiteli bir rafinerinin kurulması için gereken anlaşmaları imzalayarak tesisin temelini 1959 yılının son aylarında atmıştır.⁶⁹ Rafinerinin yapım alanında tesisat, liman ve iskele inşaatı, liman ile rafineri arasında boru tesisatının döşenmesi ve site inşaatı yer almıştır. 1960 yılı sonu itibarıyla tesislerin mühendislik işlerinin % 88’i, malzeme satın alınması ve sevkiyatı işlerinin % 87’si, inşaat işlerinin % 29’u ve yeraltı tesislerinin % 40’ı tamamlanmıştır. Rafinerinin faaliyete geçmesi ile birlikte yılda ortalama 528.000 ton benzin, 289.000 ton gaz yağı, 823.000 ton motorin ve 1.404.000 ton fueloil ün elde edilmesi öngörülmüştür.⁷⁰

Petrol Kanununun yürürlüğe girdiği 14 Ekim 1955 tarihinden itibaren 1959 yılı sonuna kadar toplam 20 şirkete 109.319 kilometre karelik bir alanda petrol aramak üzere 242 adet arama ruhsatı verilmiştir. 1959 yılının Ekim ayı sonuna kadar yabancı şirketlerin Türkiye’ye getirdiği sermayenin miktarı 76 milyon lirayı bulurken, aynı süre içerisinde ithal edilen malzeme ve diğer materyallerle birlikte gelen yabancı sermaye miktarı 292.400 liraya ulaşmıştır.⁷¹ Yabancı sermayenin ülkeye girişi 1958 ve 1959 yıllarının 9 ve 9,5 aylık dönemlerinde sondaj çalışmalarının uzunluğunda bariz artışlara yol açmıştır. 1958 yılının 9 aylık süresinde 31.623 metre uzunluğunda yapılan sondajın 1957 yılının toplam metrajından % 30 daha fazla olduğu görülmüş, ağır ve orta kapasiteli 13 sondaj makinesi ile 1959 yılının 9,5 aylık sürecinde

⁶⁹Mersin’de kurulacak rafineri için yer belirleme konusunda Bakanlıklar arası komisyonun çalışmalarının ayrıntısı için Bk. **BCA**, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 92-Dosya No: 580-Sıra No: 8.

⁷⁰TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 3, Cilt: 10, 1. Birleşim, 01.11.1959, s 11; TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 3, Cilt: 12, 41. Birleşim, 19.02.1960, s. 26; TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 11, Toplantı: 3, S. Sayısı: 43, TBMM Matbaası, Ankara 1960, s. 17; 1960 **Petrol Faaliyeti**, Petrol Dairesi Neşriyatı No: 5, ss. 8-10.

⁷¹TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 11, Toplantı: 3, S. Sayısı: 43, TBMM Matbaası, Ankara 1960, s. 16.

Demokrat Parti (DP) Döneminde Türkiye’de Petrol Arama Çalışmaları ve Petrol Politikaları (1950-1960)

gerçekleştirilen sondaj uzunluğu ise 39.648 metreyi bulmuştur.⁷² Ayrıca TPAO, Garzan, Germik ve Raman strüktüründe 1960 yılı içerisinde toplam 14.215 metre inkişaf sondajı yapmıştır. Aynı süre içerisinde Garzan ve Germik’ten 172.512 ton, Raman sahasından ise 189.972 ton petrol elde edilmiştir. Böylece 362.485 ton olan 1960 yılı petrol üretiminin 372.889 tonu bulan 1959 yılı üretimi ile karşılaştırıldığında % 2.87 oranında bir gerileme görülmüştür.⁷³

Tablo 7’de 1950 ile 1960 yılları arasında Türkiye’de türlerine göre petrol üretimi rakamları ton olarak verilmiştir.

TABLO: 7. Türkiye’de Petrol Üretimi (1950-1960)

Yıllar	Ham Petrol	Benzin	Motorin	Fueloil	Asfalt
1950	17.537	580	3.112	-	4.687
1951	19.064	768	2.936	-	4.578
1952	21.697	694	2.753	-	5.565
1953	26.545	637	3.844	-	5.710
1954	58.008	831	3.878	-	7.456
1955	178.596	3.945	7.686	52.258	16.366
1956	305.616	52.153	17.870	165.896	39.255
1957	298.139	62.666	15.680	157.416	36.225
1958	328.543	66.424	23.849	169.037	43.503
1959	372.889	75.302	34.914	179.600	46.574
1960	362.485	71.958	24.579	182.468	37.724

Kaynak: İGM, **1959 İstatistik Yıllığı**, Yayın No: 380, Ankara 1959, s. 295; DİE, **İstatistik Yıllığı 1960-1962**, Yayın No: 460, Ankara 1962, s. 283; DİE, **1963 Türkiye İstatistik Yıllığı**, Yayın No: 490, Ankara 1963, s. 412; DİE, **Türkiye İstatistik Yıllığı 1964-1965**, Ankara 1965, s. 458; DİE, **İstatistik Göstergeler 1923-1990**, Yayın No: 1472, Ankara 1991, s. 185;

⁷²TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1959 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 11, Toplantı: 2, S. Sayısı: 41, TBMM Matbaası, Ankara 1959, s. 12.

⁷³**1960 Petrol Faaliyeti**, Petrol Dairesi Neşriyatı No: 5, s. 6; Türkiye’de petrol yataklarının nerede bulunduğu hakkında bilgi almak için Bk. MTA Enstitüsü, **MTA Enstitüsünce Bilinen Yeraltı Kaynakları Envanteri**, Ankara 1977, ss. 346-355; 1955 yılı ve sonrasında yapılan petrol arama ve sondaj çalışmaları için Bk. DİE, **Maden İstatistikleri, 1959-1966**, Yayın No: 563, Ankara 1968, s. 76; DİE, **Maden İstatistikleri 1960-1967**, Yayın No: 585, Ankara 1969, s. 75.

DİE, **İstatistik Göstergeler 1923-1995**, Yayın No: 1883, Ankara 1996, ss. 152, 189; DİE, **İstatistik Göstergeler 1923-1998**, Yayın No: 2252, Ankara 2001, s. 299; DİE, **İstatistik Göstergeler 1923-2002**, Yayın No: 2790, Ankara 2003, s. 305; TÜİK, **İstatistik Göstergeler 1923-2006**, Yayın No: 3114, Ankara 2007, ss. 265, 283, 316; TÜİK, **İstatistik Göstergeler 1923-2011**, Yayın No: 3890, Ankara 2012, ss. 242-243, 290; TÜİK, **İstatistik Göstergeler 1923-2012**, Yayın No: 4132, Ankara 2013, ss. 223, 273.

Tablo 7'e göre, 1950 yılından 1960 yılına kadar toplam 1.989.119 ton ham petrol; 335.958 ton benzin; 141.101 ton motorin; 906.675 ton fueloil ve 247.643 ton asfalt üretilmiştir. Petrol üretiminin 1955 yılından sonra hızla bir yükselişe geçtiği, 1953'ten 1954'e % 118; 1954'ten 1955'e % 207; 1955'ten 1956'ya % 71 oranında bir artışın kaydedilmesinden anlaşılmıştır. Aynı dönemde benzin, motorin, fueloil ve asfalt maddelerinde de benzer oranlarda artışlar söz konusu olmuştur.

1950 ile 1960 yılları arasında ülkenin petrol ihtiyacının artması, yoğun bir petrol ithalatını gündeme getirmişse de bu süre zarfında 1.989.119 ton ham petrolün Türkiye'de üretilmesi, dış ülkelerden ithal edilecek petrol miktarında düşüşler meydana getirerek, milyonlarca liralık dövizin ülke ekonomisine kazandırılmasını sağlamıştır.

SONUÇ

Cumhuriyet döneminde petrol arama konusunda hükümetlerin gayreti ile yabancı uzmanlar Türkiye'ye davet edilerek önemli araştırmalara girişmiş, ülkenin birçok bölgesinde jeolojik etütler yaparak raporlar hazırlamıştır. Bunun yanı sıra 792 sayılı *Petrol Kanunu* ve 2804 sayılı *Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Kanunu* ile de petrol faaliyetleri sistemli ve hızlı bir hale getirilmiştir.

DP'nin 1950 yılı seçimleriyle iktidara gelmesi Türkiye'de petrol aramaları ve petrol politikaları açısından bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Petrol ekonomisinin gelişmesinde yabancı sermayenin finansman ve deneyim imkânlarından yararlanmayı amaçlayan DP Hükümeti, sermaye sahiplerinin rahat teşebbüste bulunmalarını sağlamak maksadıyla 18 Ocak 1954 tarihinde 6224 Sayılı *Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu*'nu yürürlüğe koymuştur. Hemen ardından yasalaştırdığı 7 Mart 1954 tarih ve 6326 sayılı *Petrol Kanunu* ile Türkiye Cumhuriyeti'nin petrol kaynaklarını özel teşebbüs yatırımları ile verimli bir şekildi geliştirilip değerlendirmeye çalışmıştır. Bu teşebbüsleri

Demokrat Parti (DP) Döneminde Türkiye’de Petrol Arama Çalışmaları ve Petrol Politikaları (1950-1960)

öncelikle yerli sermaye ile gerçekleştirmek isteyen DP yönetimi, 6327 sayılı Kanunla Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığının kurulması için Bakanlar Kuruluna yetki vermiştir.

Petrol Kanununun yürürlüğe girmesi ve akabinde TPAO’nun kurulması ile 14 Ekim 1955 tarihinden 1959 yılı sonuna kadar toplam 20 şirkete 109.319 kilometre karelik bir alanda petrol aramak üzere 242 adet arama ruhsatı verilmiştir. Bu sayede 1959 yılının Ekim ayı sonuna kadar yabancı şirketlerin Türkiye’ye getirdiği sermayenin tutarı 76 milyon lira, aynı zaman zarfında dış ülkelerden getirilen malzeme ve diğer gereçlerle birlikte ithal edilen yabancı sermaye miktarı 292.400 lira olmuştur.

Yabancı sermayenin ülkeye girişinin Türkiye’de rafineri teşkilinde de kendini gösterdiği kabul edilmiştir. Yılda 330 bin ton kapasiteli Batman Rafinerisinin kurulması ve kapasitesinin sonradan 700 bin tona çıkarılması, modern rafinerilerin tesis edilmesinde atılan ilk önemli adımdır. İnşası iki yılda tamamlanması öngörülen ve yerli yabancı sermaye ortaklığı ile teşkil edilen *İstanbul Petrol Rafinerisi Anonim Şirketi* (İPRAŞ)’nin İzmit’te 1 milyon ton kapasite ile bir rafineri kurma teşebbüsü bu konuda atılan ikinci adım olmuştur. Yabancı müteşebbisler tarafından teşkil edilen *Anadolu Tasfiyehanesi Anonim Şirketi* (ATAŞ)’nin Mersin’de 3.200.000 ton kapasiteli bir başka rafinerinin kurulması için gereken anlaşmaları imzalayıp 1959 yılının son aylarında tesislerin temelini atmasıyla modern rafinerilerin meydana getirilmesinde üçüncü adım gerçekleştirilmiştir.

Rafinerilerin faaliyete geçmesi ve TPAO ile yabancı sermayenin yatırımlarının ülkede devam etmesi petrol üretimini artırmıştır. Gerek üretimin artması, gerekse tarım araçlarından olan traktörlerin petrol ürünleriyle çalışarak verimli arazileri açması, ekilebilir arazi miktarını artırdığı gibi ülkede tarım ekonomisinin gelişmesini de kolaylaştırmıştır.

Petrolün sonraları kimya sanayinde de önemli bir yer edindiği görülmüştür. Petrokimya Sanayi olarak tanınan bu sektör, rafineri ürünleri, plastik, lastik ve elyaf hammaddeleri ve diğer birçok organik ara mallar üreten bir sanayi dalını içermiştir. Bu sanayi, zamanla daha da gelişerek ambalaj, elektronik, otomotiv, inşaat, tekstil başta olmak üzere birçok alana girdi sağlayan lokomotif bir sektör durumuna gelmiştir.

Petrolün insan hayatına girmesi, üretimi meşakkatli ve masraflı olan yılda 200 bin ton kadar kömür madeninin tasarruf edilerek milli ekonomiye

kazandırılmasını temin etmiştir. Ayrıca ham petrolün Türkiye’de üretilmesi ve işlenmesi, üretildiği ve işlendiği kadar petrolün dış ülkelere ithal edilmesini önlemiş, bu sayede milyonlarca liralık dövizin ülke ekonomisine kazandırılması sağlanmıştır. Petrolün, üretimi, dağıtımı ve her alanda kullanılması aynı zamanda binlerce insanın istihdam sorununu hallederek onları iş imkânına kavuşturmuştur.

Sonuç itibarıyla Türkiye’de petrol, gerek üretimi, gerekse endüstri sektöründe kullanılmasıyla ekonomide itici gücü olma rolünü, farklı fonksiyonlarıyla her alanda hissettirebilmeyi başarmıştır.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV BELGELERİ

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ (BCA)

BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 128-Dosya No: 31-Sıra No: 8.

_____, Fon No: 30 18 1 2- Kutu No: 133-Dosya No: 68-Sıra No:18.

_____, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 135-Dosya No: 32-Sıra No: 6.

_____, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 143-Dosya No: 66- Sıra No: 9.

_____, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 74-Dosya No: 471-Sıra No: 14.

_____, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 92-Dosya No: 578- Sıra No: 2.

_____, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 92-Dosya No: 580-Sıra No: 8.

_____, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 94-Dosya No: 588-Sıra No: 10.

_____, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 94-Dosya No: 588-Sıra No: 9.

II. RESMİ YAYINLAR

A. Resmi Gazete

Resmi Gazete, Sayı No: 291, 7 Şubat 1926.

_____, Sayı No: 341, 6 Nisan 1926.

_____, Sayı No: 2411, 27 Mayıs 1933.

_____, Sayı No: 3035, 22 Haziran 1935.

_____, Sayı No: 8615, 23 Ocak 1954.

_____, Sayı No: 8655, 11 Mart 1954

_____, Sayı No: 8659, 16 Mart 1954.

_____, Sayı No: 8664, 22 Mart 1954.

_____, Sayı No: 9011, 21 Mayıs 1955.

_____, Sayı No: 9626, 6 Haziran 1957.

B. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kanunlar Dergisi

TBMM, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 2, Cilt: 4, 25.01.1926, s. 94.

_____, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 2, Cilt: 4, 24.03.1926, s, 531.

_____, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 4, Cilt: 12, 20.05.1933, s. 322.

_____, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 5, Cilt: 15, 14.06.1935, ss. 672-676.

_____, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 9, Cilt: 33, 01.08.1951, ss. 902-904.

_____, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 9, Cilt: 36, 18.01.1954, s. 88.

_____, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 9, Cilt: 36, 03.03.1954, ss. 676-721.

_____, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 9, Cilt: 36, 07.03.1954, s. 879.

_____, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 9, Cilt: 36, 07.03.1954, s. 908.

_____, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 9, Cilt: 36, 11.03.1954, ss. 1241-1246.

_____, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 10, Cilt: 37, 13.05.1955, ss. 979- 990.

_____, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 10, Cilt: 39, 29.05.1957, ss. 924-928.

C. Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi ve Zabıt Ceridesi

TBMM, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: Olğ., Cilt: 1, 5. Birleşim, 02.06.1950, s. 138.

_____, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 1, Cilt: 6, 58. Birleşim, 30.03.1951, s. 64.

_____, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 2, Cilt. 13, 50. Birleşim, 28.02.1952, s. 1219.

_____, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 2, Cilt: 10, 1. Birleşim, 01.11.1951, s. 9.

_____, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 2, Cilt: 16, 87. Birleşim, 19.06.1952, s. 327.

_____, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 20, 44. Birleşim, 16.02.1953, s. 303.

_____, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 25, 1. Birleşim, 01.11.1953, s. 13.

_____, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 27, 30. Birleşim, 18.01.1954, ss. 241-244.

Demokrat Parti (DP) Döneminde Türkiye’de Petrol Arama Çalışmaları ve Petrol Politikaları (1950-1960)

- _____, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 29, 57. Birleşim, 04.03.1954, ss. 196, 215.
- _____, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 29, 60. Birleşim, 07.03.1954, s. 436.
- _____, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: F., Cilt: 1, 3. Birleşim, 24.05.1954, s. 28.
- _____, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, toplantı: 1, Cilt: 2, 1. Birleşim, 01.11.1954, s. 11.
- _____, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 1, Cilt: 5, 42. Birleşim, 18.02.1955, s. 206.
- _____, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 2, Cilt: 8, 1. Birleşim, 01.11.1955, s. 13.
- _____, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 2, Cilt: 8, 14. Birleşim, 14.12.1955, s. 254.
- _____, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 3, Cilt: 17, 41. Birleşim, 20.02.1957, s. 314.
- _____, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 1, Cilt: 2, 41. Birleşim, 20.02.1958, s. 245.
- _____, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 2, Cilt: 5, 1. Birleşim, 01.11.1958, s. 8.
- _____, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 2, Cilt: 7, 40. Birleşim, 20.02.1959, s. 292.
- _____, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 3, Cilt: 10, 1. Birleşim, 01.11.1959, s. 11.
- _____, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 12, 41. Birleşim, 19.02.1960, s. 26.
- _____, **Zabıt Ceridesi**, Petrol Kanunu Lâyihası Geçici ve Geçici Komisyon Raporu, S. Sayısı: 106, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 29, s. 2.
- _____, **Zabıt Ceridesi**, 1959 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 11, Toplantı: 2, S. Sayısı: 41, TBMM Matbaası, Ankara 1959, s. 12.
- _____, **Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 11, Toplantı: 3, S. Sayısı: 43, TBMM Matbaası, Ankara 1960, s. 17.

D. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (İGM), Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Yayınları

- İGM, **İstatistik Yıllığı 1953**, Yayın No: 360, Ankara 1953, s. 281.
- _____, **1959 İstatistik Yıllığı**, Yayın No: 380, Ankara 1959, s. 295.
- DİE, **İstatistik Yıllığı 1960-1962**, Yayın No: 460, Ankara 1962, s. 283.
- _____, **1963 Türkiye İstatistik Yıllığı**, Yayın No: 490, Ankara 1963, s. 412.
- _____, **Maden İstatistikleri 1959-1966**, Yayın No: 563, Ankara 1968, s. 76.
- _____, **Maden İstatistikleri 1960-1967**, Yayın No: 585, Ankara 1969, s. 75.
- _____, **Türkiye İstatistik Yıllığı 1964-1965**, Ankara 1965, s. 458.
- _____, **Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50. Yılı**, Yayın No: 683, Ankara 1973, ss. 110-111.
- _____, **İstatistik Göstergeler 1923-1990**, Yayın No: 1472, Ankara 1991, s. 185.
- _____, **İstatistik Göstergeler 1923-1995**, Yayın No: 1883, Ankara 1996, ss. 152, 189.
- _____, **İstatistik Göstergeler 1923-1998**, Yayın No: 2252, Ankara 2001, s. 299.
- _____, **İstatistik Göstergeler 1923-2002**, Yayın No: 2790, Ankara 2003, s. 30
- TÜİK, **İstatistik Göstergeler 1923-2006**, Yayın No: 3114, Ankara 2007, ss. 265, 283, 316.
- _____, **İstatistik Göstergeler 1923-2011**, Yayın No: 3890, Ankara 2012, ss. 242-243, 290.
- _____, **İstatistik Göstergeler 1923-2012**, Yayın No: 4132, Ankara 2013, ss. 223, 273.

E. Ayın Tarihi (Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü)

- Ayın Tarihi**, Sayı No: 219, Yıl: Şubat 1952, s. 169.
- _____, Sayı No: 223, Yıl: Haziran 1952, s. 95.

Demokrat Parti (DP) Döneminde Türkiye’de Petrol Arama Çalışmaları ve Petrol Politikaları (1950-1960)

- _____, Sayı No: 230, Yıl: Ocak 1953, s. 1.
_____, Sayı No: 234, Yıl: Mayıs 1953, s. 10.
_____, Sayı No: 244, Yıl: Mart 1954, s. 2.
_____, Sayı No: 250, Yıl: Eylül 1954, ss. 51-52.
_____, Sayı No: 255, Yıl: Şubat 1955, s. 4.
_____, Sayı No: 257, Yıl: Nisan 1955, s. 35.
_____, Sayı No: 260, Yıl: Temmuz 1955, s. 26.
_____, Sayı No: 265, Yıl: Aralık 1955, s. 31.
_____, Sayı No: 267, Yıl: Şubat 1956, s. 31.
_____, Sayı No: 275, Yıl: Ekim 1956, ss. 10-11.
_____, Sayı No: 279, Yıl: Şubat 1957, s. 152.
_____, Sayı No: 281, Yıl: Nisan 1957, s. 3.

F. Bakanlık Yayınları

DEMOKRAT PARTİ, **Kalkınan Türkiye**, Desen Matbaası, Ankara 1954.

İKTİSAT VEKÂLETİ, **Türkiye Cumhuriyetinin İkinci Sanayi Planı 1936**, İkinci Basım TTK Yayınları, Ankara 1989.

MADEN TETKİK ARAMA ENSTİTÜSÜ, **MTA Enstitüsünce Bilinen Yeraltı Kaynakları Envanteri**, Ankara 1977.

MİLLÎ İKTİSAT VE TASARRUF CEMİYETİ, **1930 Sanayi Kongresi, Raporlar, Kararlar, Zabıtlar**, Yayına Hazırlayan: Derviş Kılınçkaya, Cilt: 1, Bildiren Yayıncılık, 2. Basım, Ankara 2003.

1959 Petroleum Activities, Petroleum Administration Publications, Bulletin No: 4.

1957 Petrol Faaliyeti, Petrol Dairesi Neşriyatı No: 2.

1960 Petrol Faaliyeti, Petrol Dairesi Neşriyatı No: 5.

PETROL İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, **Petrolün Tarihçesi ve Türkiye’de Açılan Petrol Kuyuları**, Hazırlayan, Özkan Gümüş, Yalçın Altay, Ankara 1995.

SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI, **50 Yılda Türk Sanayii**, Mars Matbaası, Ankara 1973.

Türk Petrol Kanunu ve 1956 Petrol Faaliyeti, Petrol Dairesi Neşriyatı, No: 1.

III. SÜRELİ YAYINLAR (Gazete ve Dergiler)

A. Gazeteler

Zaman (6 Temmuz 1950)

B. Dergiler

İktisadi Yürüyüş (5 Eylül 1940-21 Mayıs 1950)

Türk Ekonomisi (Aralık 1950-Şubat 1954)

Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni (Ekim 1954)

Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası (Mart 1936-Ekim 1949)

Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Dergisi (Ekim 1963-Nisan 1969)

IV. KİTAPLAR

AKSOY, Suat, Aksoy (1969) **100 Soruda Türkiye’de Toprak Meselesi**, Gerçek Yayınları, İstanbul 1969.

AKTAN, Reşat, **Türkiye İktisadı**, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1968.

ARAR, İsmail, **Hükümet Programları 1920-1965**, Burçak Yayınevi, İstanbul 1968.

BURÇAK, Rıfıkı Salim, **On Yılın Anıları (1950-1960)**, Nürol Matbaacılık, Ankara 1998.

CİLLOV, Halûk, **Türkiye Ekonomisi**, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1966.

CİLLOV, Halûk, **Türkiye Ekonomisi Bünyesi**, Özel İktisadi ve Ticari İlimler Yüksekokulu Yayınları, İstanbul 1967.

GÖKSU, Ekrem **Türkiye’de Petrol**, İstanbul 1966.

MAKAL, Ahmet, **Türkiye’de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri, 1946-1943**, İmge Yayınları, Ankara 2002.

SÜKAN, Faruk, **Başbakan Adnan Menderes’in Meclis Konuşmaları, TBMM 1950-1960**, Kültür Ofset Limited Şirketi Yayınları, Ankara 1991.

V. MAKALELER

AYDINELLİ, Şevket, “Asrımız Medeniyetinin Temel Taşı Enerji Kaynakları ve Ömürleri”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 5, Sayı: 57, Yıl: 3, 16 Nisan 1942, ss. 9, 20.

Demokrat Parti (DP) Döneminde Türkiye’de Petrol Arama Çalışmaları ve Petrol Politikaları (1950-1960)

“İşletmeler Bakanının Beyanatı”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 90, Yıl: 8, Aralık 1950, ss. 282-285.

İŞMEN, İsmail, “Petrol Meselesi ve Biz”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 129, Yıl: 12, Mart 1954, ss. 88-89.

KIPÇAK, Cemal, “Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü”, **Zaman**, 6 Temmuz 1950, Sayı No: 431.

LOKMAN, Kemal, “Raman Dağı Petrolü”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 2, Sayı: 18, Yıl: 1, 5 Eylül 1940, ss. 7, 10.

_____, Kemal, “Yeni Maden Kanunu, **Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni**, Cilt: 5, Sayı: 1-2, Yıl: Ekim 1954, ss. 261-268.

_____, Kemal, “Petrol Arama Amacıyla Türkiye’de Yapılan Sondajlar ve Bu Hususta MTA Enstitüsünün Yararlı ve Başarılı Rolü”, **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 61, Yıl: Ekim 1963, ss. 62-74.

_____, Kemal, “Türkiye’de Petrol Arama Amacıyla Yapılan Jeolojik Etütler”, **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 72, Yıl: Nisan 1969, ss. 219-246.

Maliye Tetkik Kurulu, “1954 Mali Yılı Bütçe Lâyihasına Ait Gerekçe”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 128, Yıl: 12, Şubat 1954, ss. 35-46.

“Maliye Vekili Hasan Polatkan’ın Bütçe Müzakerelerini Açış Nutku”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 116, Yıl: 11, Şubat 1953, s. 44.

“Maliye Vekili Hasan Polatkan’ın 1955 Yılı Bütçe Nutku, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 141, Yıl: 13, Mart 1955, s. 70.

MCGHEE George, “George Mc. Ghee Türkiye’yi Anlatıyor”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 134, Yıl: 12, Ağustos 1954, ss. 245-254.

MTA, “MTA’nın Çıkış Amacı”, **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası**, Sayı: 1, Yıl: Mart 1936, s. 14.

MTA, “Türkiye’de Petrol” **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 11, Sayı: 249, Yıl: 11, 21 Mayıs 1950, ss. 10-11, 22.

“Petrol Tasarısının Son Şekli” **Türk Ekonomisi**, Sayı: 129, Yıl: 12, Mart 1954, ss. 85-87.

TAŞMAN, Cevat Eyüb, “Mürefte ’de Petrol Aramaları”, **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası**, Sayı: 3, Yıl: Temmuz 1936, ss. 17-19.

_____, Cevat Eyüb, “Türkiye ve Petrol”, **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası**, Sayı: 3, Yıl: 2, Temmuz 1937, ss. 9-12.

_____, Cevat Eyüb, “Petrol Aramaları 1923’den Evvel ve Sonra”, **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası**, Sayı: 4, Yıl: 3, Birinci Teşrin 1938, ss. 69-72.

_____, Cevat Eyüb, “Petrolün Türkiye’de Tarihçesi”, **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası**, Sayı: 39, Yıl: 14, Ekim 1949, ss. 14-22.

TATAÇ, Ziya, “Olaylara Bakış, Eylül 1950, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 88, Yıl: 8, Ekim 1950, ss. 232-238.

_____, Ziya, “Olaylara Bakış, Nisan 1951, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 96, Yıl: 9, Haziran 1951, ss. 182-187.

_____, Ziya, “Olaylara Bakış, Ekim 1951, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 101, Yıl: 9, Kasım 1951, ss. 346-351.

_____, Ziya, “Olaylara Bakış, Mayıs 1952, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 108, Yıl: 10, Haziran 1952, ss. 185-188.

_____, Ziya, “Olaylara Bakış, Haziran 1952, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 109, Yıl: 10, Temmuz 1952, ss. 213-220.

_____, Ziya, “Olaylara Bakış, Haziran 1953, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 122, Yıl: 11, Ağustos 1953, ss. 242-247.

_____, Ziya, “Olaylara Bakış, Ağustos 1953, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 124, Yıl: 11, Ekim 1953, ss. 308-313.

“Türkiye’de Petrol Tasfiyehanesi ve Dünya Petrol Sanayi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 115, Yıl: 11, Ocak 1953, ss. 16-19.